

ЈУБИЛАРНИ СЕДАМДЕСЕТИ ВУКОВ САБОР ОДРЖАН ЈЕ 19. СЕПТЕМБРА У ТРИШИЋУ

У славу трећем вожду српском

Обиљем културних манифестија у предсаборским данима и завршном у Тришићу, на којој је изведен сценски приказ „Санојис о слободи“ Љубивоја Тадића, обележен је Сабор Вуку у часу

Bуков сабор је, стоји запишано, „најстарија и најмасовнија“ културна манифестија у Србији. Први Вуков сабор одржан је 17. септембра 1933. године када је обновљена и свечано отворена Вукова родна кућа у Тришићу. Од тада, Вуку у спомен, саборује се сваког септембра у последњу недељу пред Малу госпојину.

Јубиларни, 70. Вуков сабор одржан је од 13. до 19. септембра.

У понедељак 13. септембра свечаним пресецањем врше означен је почетак рада реновираног Вуковог дома културе у Лозници. Рад на реконструкцији Дома који је подигнут 1937. трајао је годину дана, а врши се пресекајући најстарији члан КУД „Караџић“ Милован Васиљевић. Потом је у холу Вуковог дома културе уследило отва-

рање изложбе Мина Карадић-Вукомановић, аутора Јиљана Чубрић, вишег кустоса Музеја Вука и Доситеја. „Прича о Мини Карадић није обична

прича о даровитој кћери великог оца већ је много више повест о једном времену. О трагичној судбини многих жена које су властитом несрећом пла-

ћала цену настајања нове српске државе“, рекла је госпођа Чубрић у свом обраћању посетиоцима изложбе. Поред тога она је истакла да је изложбу

Мина Карадић-Вукомановић у последњих десет година видело 85.000 посетилаца Музеја Вука и Доситеја, док је приликом гостовања у Бечу за три недеље број посетилаца био изнад 15.000.

Предсаборске свечаности отвореним је прогласила Јиљана Шоп, заменик министра културе Републике Србије. Она је рекла: „...Осечам обавезу да у овом крају кажем да је Министарство културе одлучило да један од приоритета буде рад на напуштајућем употреби језика и писма да би се, између осталих, њирилица обезбедило место које припада писму на којем почива сва српска култура“. Своје излагање Јиљана Шоп је завршила речима: „И као што нема куће без темеља тако се морамо враћати овде у колевку азбуке, правописа, народних умотворина, етнографске грађе да са те изворне тачке лакше, самоувереније и самосвесније потражимо своје место у светској породици“.

Браћа Теофиловић, јединствени извођачи древне српске и балканске вокалне музике, својим концертом у Дому културе потврдили су да је људски глас најсавршенији музички инструмент. Они су, било је евидентно, старијим и заборављеним народним песмама удахнули нови живот. Публика у препунују сали Вуковог дома културе Ратка и

Радишу као и Светлану Стевић, честујући Вукових сабора, испратила је дугим аплаузом.

(Наставак на 3. страни)

Беседа професора др Радоша Јушића на 70. Сабору у Тришићу

ПОЗИВ ЗА 17. СЕДНИЦУ СКУПШТИНЕ ВУКОВЕ ЗАДУЖБИНЕ

Седамнаеста Скупштина Вукове задужбине одржана је на Митровдан, у понедељак, 8. новембра 2004. године, у Народној библиотеци Србије, Београд, Скерлићева 1 (улаз из Небојшине). Почетак у 10 часова.

Беседиће проф. др Мато Пижурица о Новом рату за српски језик и правопис.

На седници ће бити поднети: Извештај Управног одбора у протеклој години, Извештај Надзорног одбора, Програм за 2005. годину и биће објављена имена добитника награда Вукове задужбине за науку и за уметност у 2004. години.

Скупштини ће се обратити председнику новооснованог огранака у Гајдобра, а гостоваће један од наших огранака.

Позивам све задужбине, пријатеље Вукове задужбине, представнике државних органа, установа и предузета да учествују на седници Скупштине.

Очекујем вас с добродошлицом.

Председник Скупштине

академик Дејан Медаковић

Неодступни устаник пером

Српска револуција изнедрила је три вожда – Карађорђа, Милоша и Вука. Прва двојица званично су носили владарску титулу још у доба Револуције, трећи је ово звање добио касније, и оно није имало владарски ореол. Карађорђе и Милош стекли су ову титулу као вожди Првог и Другог српског устанка, као ваксирници нововековне Србије, као државотворци, као носиоци националног и социјалног пропорода српског народа. Вук Карадић, непосредни учесник Првог и посредни Другог устанка, потом најбољи историк востанија српског, није био предодређен, нити је исказивао намере ка владарском достојанству. Откуда беседнику право да га сврста уз бок двојице српских великана 19. века?

Српска револуција је најзначајнија појава у нововековној историји српског народа. У време Првог и Другог устанка Срби су обновили државу на територији Београдског пашалука, која је била стожер, током наредна два века, расутом српском народу у дводесет монархијама – Турској и Аустрији. Зашили смо већ и у треће столеће, а две моћне сице, које су вековима одлучивале о судбини Срба, одавно су се повукле, Аустрија на Алпе, Турска у Азију, док је Србија тек мало утекла испред времене тројице поменутих вождова. Сатирили смо се са Аустријом и Турском столећима, да би на крају све три државе биле губитнице, поменуте две с почетка, а Србија с краја 20. века. Наше сатириње и бригу о балканским народима многи су вешто искористили.

Из Србије Београдског пашалука започета је борба за ослобођење и уједињење Срба. Крајем 19. века Турци су казивали Марку Миљанову да је свака буна и бој био и прошам, а буна

и цанак шумадинске раје и сад траје, и никад јој краја бити неће, но ће од њега боловат Турско царство до кијамета“. И био је у праву, јер је „данак шумадинске раје“ вршио велики утицај на формирање националне свести и ослобођење од турског ропства на потоње нараштаје. Српска револуција имала је првенствено државотворни или ослободилачки вид, али ћу су одликовали још и социјални преврат и културни пропород.

Вожд Карађорђе је носилац ослободилачки, кнез Милош социјалног, а Вук Карадић културног процеса Српске револуције. Карађорђе је ослободио српску рају од Турака, кнез Милош укинуо феудалне намете, и тиме су двојица вождова створили услове за културни пропород српског народа. Носилац овог пропорода, без којег претходна два не би имала смислену потпути свога постојања, био је Вук Карадић. Тим начином постао је Вук трећи вожд српског народа.

Наши преци су добро схватили да националну и социјалну слободу морају пројекти духовним и образовним установама. Надовезујући се на успешне уstanаке, Вук Карадић је осмишљавао културни пропород и приближавао српски слободарски народ Европи, упознавајући је са његовим немалим духовним вредностима. Вук је могао да изврши културни пропород српског народа само зато што се изборија за положај трећег вожда и што је за собом и својим делом имао Србију. Иако је у то време боравио у царствујућој Вијени, био је сигуран да негде на Балкану постоји држава Србија, тек настала и у напону, вакерила трудом нашег најплодотворнијег нараштаја, једини поуздана потпора његовом стваралаштву. Ето у чему је

Вук био у предности у односу на многе своје даровите претходнике, као што су били Саво Мркаљ, Павле Соларић и многи други.

Без нововековне српске државе, поникле у Револуцији, не бисмо доживели онакав културни пропород, који је својом извornom продуховљеншију давао особит смисао националној и социјалној слободи српског народа. Национални, социјални и културни процес, које оличавају Карађорђе, Милош и Вук, пружимају се, условљавају и повезују у општи ток појава Српске револуције. Представимо то овим примером. Српски сељак је носилац националног и социјалног процеса Револуције. Језик тог сељака Вук је узео за основу књижевног општења. Сељак је стожер Револуције, а његов језик основа културног пропорода. Био је у праву Радован Самарџић када је писао да се Српска револуција „из устаничких шанчева пренела у културу“, пре свега посредством Вишњићевог устаничког епа. Највећа заслуга за такав преображај припада Вуку, који је својим хроничарским и историографским делом представио свом роду ослободилачко и државотворно дело Првог и Другог устанка, далеко успешније од свих савременика. Џон Баулинг, оцењујући његово стваралаштво, овим речима представио је Вукову Србију: „Лепа је слика Вука као је скинули копрену!“

Као учесник устанака, Вук није могао, из познатих разлога, да се бори против пушком, већ пером. Они који су послужили вождовима као писари и као писци уставних аката, закона Правитељствујућег совета, судских прописа и сличних списа, стајали су такође уз бок војводама и борцима за ослобођење, јер су слободу стечену ратом осмишљавали пером, па је тако настала устаничка државна организација. Слобода се стицала херојском борбом, а држава се организовала писаним прописима. Тим путем је култура (у њеном најширем значењу) постала обрисе државотворности – Мишар, Делиград и Засавица нису ништа значајнија за настанак и обликовање нововековне српске државе од уставних аката из 1805, 1808. и 1811. године. Миширом и пушком – победе, пером и умом – државне институције. И ово беседнику даје право да Вука сврста у ред вождова – вожда српског културног пропорода.

(Наставак на 3. страни)

ИЗ БРОЈА У БРОЈ

Трећа седница
Управног одбора

Трећа (79) седница Управног одбора одржана је 16. јула 2004. године. На седници је размотрен Предлог уговора са Факултетом за медије и комуникације у основињу, о условима за коришћење простора у објекту комплекса „Ц“ Вукове задужбине.

Управни одбор је закључио да се текст Уговора доради, у складу са ставовима и предлозима изнесеним у дискусији. На једној од наредних седница Управни одбор ће размотрити Предлог уговора и донети коначну одлуку.

C. В.

Научни скуп

Вукова задужбина, у сарадњи са својим огранком у Беочину, у септембру 2005. године организује научни скуп под називом: *Слојеви културе у Фрушкој гори*.

Расправа ће трајати 2-3 дана и у њој ће учествовати од 25 до 30 научних радника.

Циљ скупа је да се добије целовита научна синтеза о слојевима културе у Фрушкој гори, која је током векова постала својеврсно духовно средиште српског народа. Биће обухвани сви слојеви културе у Фрушкој гори – од праисторије и антике, до средњег века, турских ратова, епохе барока, забивања у 18. и 19. веку, па све до геноцидних поступака који су учињени над српским народом и фрушкогорским манастирима у току Другог светског рата.

Посебна пажња посветиће се духовном животу на простору Фрушке горе, развоју народства, књижевности, привреде и стварању миграционих целина.

Сви реферати који буду поднети на научном скупу имаће неопходне редензије и биће објављени у посебној публикацији у издању Вукове задужбине и њеног огранка у Беочину.

C. В.

Богородица
Соколичка

Током августа у Народном музеју у Београду била је изложена скulptura Богородица Соколичка, са главног портала манастира Бањска, која се од 16. или 17. века чува у манастиру Соколица на Косову. Скулптура је била један од експоната који су представљали уметност средњовековне Србије на изложби у Метрополитен музеју у Њујорку.

Фигура Богородице на престошу са малим Христом у наручју је ремек-дело из 14. века. Открио је 1920. Растко Петровић, а опис открића је забележио у поетски надахнутом тексту *Света селанка на Косову*. Богородица држи на крилу Христа, који десном руком благосиља, а у левој држи свитак.

Престо на којем седи богато је украсен, а скулптура је била бојена, о чему сведоче трагови првени и плаве боје. Богородица је вероватно била окружена са два архангела, како је то случај у лунети западног портала Студенице, која је

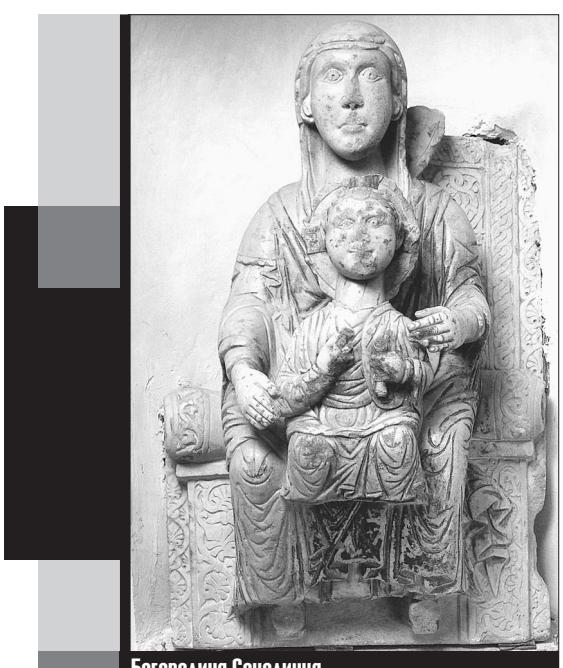
К. Г.

Дарови Вуковој
задужбини

Вуковиј задужбини даровали су своје књиге и књиге других аутора: Никола Стојић и Радован М. Маринковић из Чачка, Гроздана Комадинић из Чачка, Петар Радић из Бијелог Поља (Равна Ријека), ИП „Колубара“ из Ваљева, Дејан Медаковић из Београда, Органак Вукове задужбине из Гајдоре и Градска библиотека „Жарко Зрењанин“ из Зрењанина.

Управа Вукове задужбине нај-топлији има захваљује.

C. В.

Богородица Соколичка

била непосредан узор за бањску, соколичку Богородицу.

Изложба *Византија, вера и снага 1261–1557* у Метрополитен музеју у Њујорку од 15. марта до 4. јула била је прилика да се представи и наша средњовековна уметност међу 350 најзначајнијих ремек-дела из цркава, манастира и музеја целог света. Двадесет и три експоната из Србије су на великој изложби византијске уметности приказали изузетне уметничке дomete нашег стваралаштва. Међу њима била је и Богородица Соколичка захваљујући великом разменавајући великом разменавајући владику рашико-призренском Артемији и игуманије манастира Соколице мати Макарије, који су увидели потребу да се српски народ и култура на што болији начин представе свету.

К. Г.

Народна религија
у сто појмова

Недавно се у издању „Нолита“ појавило друго, исправљено издање *Народне религије Срба у 100 појмова* професора Душана Бандића. За то дело професор Бандић је 1991. године добио „Нолитову“ награду.

После 13 година појавила се потреба да се једна оваква књига поново штампа, тим пре што је она наменјена широм кругу читалаца. Овај речник је својеврстан приказ српске религије као области културе која је до сада доста проучавана, али не и савсм проучена. Једна чињеница је евидентна а то је да се народна религија Срба у онаквом облику у коме је данас препознајемо формирала управо овде, на балканским просторима. Формирала се на размеђи две различите идеологије, две различичите врске традиције – паганске и хришћанске. Речник обухвата 100 појмова који чине основу лексике наше народне религије, кроз преглед чињеница. Реч је о религији која је почела да се рађа у време када су Срби примили хришћанство.

Књига је подељена у два дела, у првом се говори о религијском мишљењу, а у другом о религијском понашању. Писана је веома једноставним језиком и тиме је доступна и онима који су информисани и баве се овом проблематиком, али и онима који немају никаквих предзнања. *Народна религија Срба у 100 појмова* је књига коју би требalo да има сваки дом, јер умногоме помаже да се разреше неке недоумице везане за народну религију.

К. Г.

Књига је подељена у два дела, у првом се говори о религијском мишљењу, а у другом о религијском понашању. Писана је веома једноставним језиком и тиме је доступна и онима који су информисани и баве се овом проблематиком, али и онима који немају никаквих предзнања. *Народна религија Срба у 100 појмова* је књига коју би требalo да има сваки дом, јер умногоме помаже да се разреше неке недоумице везане за народну религију.

К. Г.

Књига је подељена у два дела, у првом се говори о религијском мишљењу, а у другом о религијском понашању. Писана је веома једноставним језиком и тиме је доступна и онима који су информисани и баве се овом проблематиком, али и онима који немају никаквих предзнања. *Народна религија Срба у 100 појмова* је књига коју би требalo да има сваки дом, јер умногоме помаже да се разреше неке недоумице везане за народну религију.

К. Г.

Књига је подељена у два дела, у првом се говори о религијском мишљењу, а у другом о религијском понашању. Писана је веома једноставним језиком и тиме је доступна и онима који су информисани и баве се овом проблематиком, али и онима који немају никаквих предзнања. *Народна религија Срба у 100 појмова* је књига коју би требalo да има сваки дом, јер умногоме помаже да се разреше неке недоумице везане за народну религију.

К. Г.

Књига је подељена у два дела, у првом се говори о религијском мишљењу, а у другом о религијском понашању. Писана је веома једноставним језиком и тиме је доступна и онима који су информисани и баве се овом проблематиком, али и онима који немају никаквих предзнања. *Народна религија Срба у 100 појмова* је књига коју би требalo да има сваки дом, јер умногоме помаже да се разреше неке недоумице везане за народну религију.

К. Г.

Књига је подељена у два дела, у првом се говори о религијском мишљењу, а у другом о религијском понашању. Писана је веома једноставним језиком и тиме је доступна и онима који су информисани и баве се овом проблематиком, али и онима који немају никаквих предзнања. *Народна религија Срба у 100 појмова* је књига коју би требalo да има сваки дом, јер умногоме помаже да се разреше неке недоумице везане за народну религију.

К. Г.

Књига је подељена у два дела, у првом се говори о религијском мишљењу, а у другом о религијском понашању. Писана је веома једноставним језиком и тиме је доступна и онима који су информисани и баве се овом проблематиком, али и онима који немају никаквих предзнања. *Народна религија Срба у 100 појмова* је књига коју би требalo да има сваки дом, јер умногоме помаже да се разреше неке недоумице везане за народну религију.

К. Г.

Књига је подељена у два дела, у првом се говори о религијском мишљењу, а у другом о религијском понашању. Писана је веома једноставним језиком и тиме је доступна и онима који су информисани и баве се овом проблематиком, али и онима који немају никаквих предзнања. *Народна религија Срба у 100 појмова* је књига коју би требalo да има сваки дом, јер умногоме помаже да се разреше неке недоумице везане за народну религију.

К. Г.

Књига је подељена у два дела, у првом се говори о религијском мишљењу, а у другом о религијском понашању. Писана је веома једноставним језиком и тиме је доступна и онима који су информисани и баве се овом проблематиком, али и онима који немају никаквих предзнања. *Народна религија Срба у 100 појмова* је књига коју би требalo да има сваки дом, јер умногоме помаже да се разреше неке недоумице везане за народну религију.

К. Г.

Књига је подељена у два дела, у првом се говори о религијском мишљењу, а у другом о религијском понашању. Писана је веома једноставним језиком и тиме је доступна и онима који су информисани и баве се овом проблематиком, али и онима који немају никаквих предзнања. *Народна религија Срба у 100 појмова* је књига коју би требalo да има сваки дом, јер умногоме помаже да се разреше неке недоумице везане за народну религију.

К. Г.

Књига је подељена у два дела, у првом се говори о религијском мишљењу, а у другом о религијском понашању. Писана је веома једноставним језиком и тиме је доступна и онима који су информисани и баве се овом проблематиком, али и онима који немају никаквих предзнања. *Народна религија Срба у 100 појмова* је књига коју би требalo да има сваки дом, јер умногоме помаже да се разреше неке недоумице везане за народну религију.

К. Г.

Књига је подељена у два дела, у првом се говори о религијском мишљењу, а у другом о религијском понашању. Писана је веома једноставним језиком и тиме је доступна и онима који су информисани и баве се овом проблематиком, али и онима који немају никаквих предзнања. *Народна религија Срба у 100 појмова* је књига коју би требalo да има сваки дом, јер умногоме помаже да се разреше неке недоумице везане за народну религију.

К. Г.

Књига је подељена у два дела, у првом се говори о религијском мишљењу, а у другом о религијском понашању. Писана је веома једноставним језиком и тиме је доступна и онима који су информисани и баве се овом проблематиком, али и онима који немају никаквих предзнања. *Народна религија Срба у 100 појмова* је књига коју би требalo да има сваки дом, јер умногоме помаже да се разреше неке недоумице везане за народну религију.

К. Г.

Књига је подељена у два дела, у првом се говори о религијском мишљењу, а у другом о религијском понашању. Писана је веома једноставним језиком и тиме је доступна и онима који су информисани и баве се овом проблематиком, али и онима који немају никаквих предзнања. *Народна религија Срба у 100 појмова* је књига коју би требalo да има сваки дом, јер умногоме помаже да се разреше неке недоумице везане за народну религију.

К. Г.

Књига је подељена у два дела, у првом се говори о религијском мишљењу, а у другом о религијском понашању. Писана је веома једноставним језиком и тиме је доступна и онима који су информисани и баве се овом проблематиком, али и онима који немају никаквих предзнања. *Народна религија Срба у 100 појмова* је књига коју би требalo да има сваки дом, јер умногоме помаже да се разреше неке недоумице везане за народну религију.

К. Г.

Књига је подељена у два дела, у првом се говори о религијском мишљењу, а у другом о религијском понашању. Писана је веома једноставним језиком и тиме је доступна и онима који су информисани и баве се овом проблематиком, али и онима који немају никаквих предзнања. *Народна религија Срба у 100 појмова* је књига коју би требalo да има сваки дом, јер умногоме помаже да се разреше неке недоумице везане за народну религију.

К. Г.

Књига је подељена у два дела

(Наставак са 1. стране)

Огранак Вукове задужбине у Лозници био је домаћин другог дана саборских свечаности огранцима из Чачка и Гајдобра. Председник Огранка у Лозници Милован Радивојевић истакао је „...да деловање преко тридесет огранака даје огромну снагу Вуковој задужбини и та уложена енергија сваког огранка понаособ и размена искустава унапређује рад Вукове задужбине у целини“. Огранак у Чачку основао је 1999. године и од тада до данас објављене су књиге: *Баровице, Књига о љубави, Предсказала* и прошле године *Ризница народног казивања* којом је обележен 150. годишњица штампања Вукове збирке *Српске народне проповијетке*. „Ово је наставак бележења велиоког усменог духовног блага које се данас може чути у народу у извornom или осавремењеном облику“, рекла је магистар Гроздана Комадинић и то, према њеним речима, „... није ништа ново већ жеља да се види шта од традиције данас живи и колико се изменило“. Жеља Огранка Вукове задужбине у Чачку је да ово буде само прва књига у низу *Ризница народног казивања* и почетак грађења духовних мостова међу Србима који имају сличну или исту духовну културу без обзира на то где живе. „Одлука Управног одбора Вукове задужбине да се представимо на предсаборским данима Вуковог сabora за нас је својеврсно признање“, рекао је Ратко Шутић представљајући Огранак у Гајдобрки код Бачке Паланке. Овај огранак је најmlаđи, основан је у фебруару и већ је објављен Билтен који је, према речима господина Шутића, „скроман назив за нешто што је зачетак часописа који ће излазити два пута годишње“. Намера чланова овог огранака је да и даље бележе све оно што јесте живот становника овог малог места чији становници су 1945. године дошли из Херцеговине и до данас сачували врло живим звуком и слику свог завичаја.

У среду 15. септембра Матица српска се саборској публици представила изложба *Карађорђевићи у збиркама Галерије Матице српске*. Ова изложба меморијалног карактера представљена је у Сталној поставци слика Миће Поповића и Вере Божичковић-Поповић. Иначе, овај сликар који је рођен у Лозници и који је свом родном месту завештао та која вредан поклон као што је овај легат био је члан Крунског света. Изложбу је отворио Милена Врбашки која је заједно са Емицом Милошевић аутор ове изложбе. „У Лозници је представљена половина од седамдесетак дела ове збирке, али садржински изложба није осиморијашена јер су заступљене и скулpture и графика и уља на платну“, истакла је она. О везама Матице српске и Карађорђевићи говорио је Божидар Ковачек, навредни председник и члан Програмског савeta Вукових сabora. „Везе Матице срп-

У славу трећем вожду српском

ске са Карађорђевићима почеле су врло рано и настављене су чак и у Краљевини Југославији, мада краљ Александар није био присталица Матице јер је он заступао идеју интегралног југословенства. Везе Матице српске са Карађорђевићима трају и данас а обновљене су првим доласком Карађорђевића у нашу земљу, рекао је господин Ковачек.

Документарно-етнолошки филм у време све веће брзине заборава представља благо чију вредност многи још увек нису видели. Ретки су ствараоци који са толико преданости негују управу ову врсту уметничког истраживања као што чине гости четвртог дана саборских свечаности: Владимира Перовића, редитеља СБК телевизије, Светлане Парошки, уредника на Телевизији Нови Сад, и Добрине и Добривоје Пантелић, аутора етнолошког филма из села Доње Брезовице, носиоци многих награда у аматерској конкуренцији. Посетиоци у Вуковом дому могли су да погледају по два остварења ових ствараоца. Фilm Светлане Парошки *Ковиљске коње шишају* причу о све бржем нестајању коња и одумирању села у Војводини, а кратки фilm *Стара планина и косовски мит* древну причу из јужне Србије преточену у покретне слике. Владимира Перовић представио се крајњи интересантним филмом *Рандеву у Шаркамену* о сужију вату старог и новог на почетку 21. века и филмом о паганском обичају везаном за некада свету животињу словенске митологије под називом *Побрратим вук*. Брачни пар Пантelić приказао је фilm *Планина на планини* који говори о томе како се у рађевском селу Планина прави ћумур на традиционални начин, као и фilm *Дај Боже и додгине али у бољем* којим су ови вредни сакупљачи наших обичаја на целуодину траку забележили мобу у селу у којем живе.

У петак 17. септембра у цркви Покрова пресвете Богородице у Лозници концерт је имао хор православне српске Саборне цркве из Темишиваре чији директор је професор Јоца Бугарски. Овај мешовити хор почео је са радом 1996. године само неколико година после гашења прећашњег мушких хора који је постојао више од четврт века. Настављајући богату традицију својих претходника, поред редовног појава на богослужењима у темишиварском српском Саборном храму и храмовима епархије темишиварске, хор је учествовао и на многим манифестијама духовног и световног карактера у Румунији и у Европи. У лозничкој цркви певали су „Отче наш“, дела Стевана Стојановића Мокрањца „Ускршњи антифони“, „Опело“, „Бог Господ“, потом композиције Маринковића, Кедрова, Бортњанског. Гости из Румуније приказали су завидно певачко умеће, али и више од тога, своју приврже-

ност матици која често заборавља Србе расуте по свету.

Исто вече у Музеју Јадра отворена је изложба *Педесет година НИН-ове награде* коју је приредила Олгица Марјановић, уредник у Библиотеци града Београда. Ова хронолошки концепција изложба пружа драгоцену слику о српској књижевности и друштвеној историји која често није знала, умела или могла да одвоји политику од културе. Изложбу је отворио Сава Даутовић, уредник културне рубрике НИН-а. У наставку вечери лозничка публика је имала прилику да се дружи са овогодишњим добитником НИН-ове награде за роман *Лисац издалека* Владаном Матијевићем, по том са Александром Јерковим, књижевним критичарем, и Савом Даутовићем. Господин Александар Јерков је говорио о НИН-овој награди нагласио да много дела која носе ову вредну награду могу одмах да буду пресељена у неку другу књижевност и њихова вредност неће бити ничим умањена, док неки романи не заслужују то ласкаво признање јер нису процењивани књижевним критеријумима већ под притиском дневнопопулитичких забивања. Сава Даутовић представио је два романа, Селимовићев *Дервши и смрт* и *Пешчаник* Данила Киша, који су сада објавили НИН и Завод за уџбенике и наставна средства у едицији „Десет најбољих романа српске књижевности“. „До октобарског Сајма књига биће објављени и остали романи“, напоменуо је господин Даутовић.

У Троноши је Вук Стефановић Карадић учио да пише код, веровало се тада,

најписменијих људи, монаха у манастиру задужбини краљице Катарине, супруге краља Милутина. Током деведесетих година прошлог века одређени програми саборских свечаности почели су да се одвијају и у овом простору. Тако је 18. септембра у подне у Галерији манастира Троноша отворена изложба фотографија Славомира Матејића *Хиландар – осам векова српске душе*. У каталогу за изложбу Ђорђе Кадијевић је написао „... ради се, заправо, о зрејом производу сједињене техничке перфекције и стваралачке луцидности у ком се губи сваки траг експериментализма. Пред посетиоцима ове необичне изложбе је дело које представља пример успешне синтезе блиских медијских структура“. У дводневицу манастира присуствовали смо заиста надахнутом појању чак три хора: хора из Темишиваре, хора Центра за културу из Лознице и певачког друштва „Свети Рафајло Банатски Преподобни“ из Зрењанина.

У Тришићу у поподневним часовима у Галерији на Саборишту отворена је изложба Николе Бркановића, честог госта Вукових сabora. Овај сликар, рођен у Осијеку, сада живи у Сомбору и, како истиче Зоран М. Мандић, „...кроз тужно сећање Бркановић неуморно слика своје литељије. Своју биографију. Аутопортрет“. Посетиоци у Галерији на Саборишту видели су најновије слике овог аутора настале током 2003. и 2004. године.

Црква Покрова пресвете Богородице у оквиру предсаборских свечаности угостила је и хор из Крушевца. Хор цркве Свети кнез Лазар основан је 1991. године

и од тада га води Ружица Вешковић. Они су певали дела Дворецког, Мокрањца, Тајчевића, Глазунова, Вујића, Максимовића.

Прекретница у развоју ове најстарије и најмасовније културне манифестије код нас направљена је 1964. године када је обележена велика годишњица Вука Карадића. Те године су студенти Београдског универзитета саградили велику отворену позорницу у Тришићу где се од тада изводе сценска, оперска и драмска дела у част реформатора нашеј језику. Нешто касније, током седамдесетих, у главни програм завршног дана увршћена је изложба у Галерији Спомен-школе у Тришићу. Овог 70.

Вуковог сabora у недељу 19. септембра видели смо изложбу Историјског музеја Србије *Службено одело у Србији у 19. и 20. веку*. Потом је у 11 часова звуком фанфара, химном Вуку у извођењу хора из Темишиваре и хора Центра за културу из Лознице и подизањем свечане заставе почела завршна свечаност јубиларног Сabora који је протекао у знаку обележавања 200. годишњице модерне српске државе. Присутне је у име организатора Вуковог сabora и Скупштине општине Лозница поздравио Слободан Крстић, директор Центра за културу „Вук Карадић“. Беседник на овогодишњем Сaboru био је професор доктор Радош Јушић, историчар. „Вожд Карађорђе је носилац ослободилачког, кнез Милош социјалног, а Вук Карадић културног процеса Српске револуције. Карадић је ослободио српску рају од Турака, кнез Милош укинуо феудалне намете, и тиме су двојица вождова створили услове за културни пропород српског народа. Носилац овог пропорода, без којег претходна два не би имала смислену потпутију свог постојања, био је Вук Карадић. Тим начином постао је Вук трећи вожд српског народа“, рекао је професор Јушић.

Након беседе на отвореној позорници у Тришићу изведен је дело *Санопис о слободи Народног позоришта* из Београда. Реч је о стиховима Даринке Јеврић и Србољуба Митића које је приказивање адаптирао Љубивоје Тадић, драмски уметник, управник Народног позоришта. Право је задовољство било да ослободи оваку прелепу звук материје мелодије песника из села Црњенац код Пожаревца, Србољуба Митића које је тако надахнуто говорио Јубивоје Тадић. Овај песник забележио је „...шта је с оним што нам лепоту сањају... и њих убијају... и њих убијају... шта ће се збити с оним што ће лепо снити... и њих ће убити... и њих ће убити... па кад ће последњи патник да нестане... вавек биће тужњих... вавек биће ране... неко има камен... неко има главу... и сви су у праву и сви су у праву...“. Стихове Даринке Јеврић говорила је Анђелка Миливојевић-Тадић, на удаљакама је свирао Вељко Николић, а дувачке инструменте Жорж Грујић. Запажено место у употребљавању овог усног концерта имали су Радиша и Ратко Теодоровић и оркестар удараљака.

У поподневном Саборском поседу учествовали су: КУД „Станко Пауновић“ из Панчева, фолклорни ансамбл Дома културе „Савино село“, фолклорна група из Оснича и КУД „Карадић“ из Лознице.

Приметно је било да су локални избори који су се поклопили са Сабором ипак учинили да се смањи број посетилаца у Тришићу.

У седамдесет година дугој историји ове културне манифестије било је организационих и садржинских промашаја и посртња. Ове године било је евидентно да је најстаријој културној манифестији неопходно удахнути додатну снагу и енергију како би издржала налете друштвених и историјских ломова.

Дајана БЕДОВИЋ

Ученици полажу цвеће на гроб Вука Стефановића Карадића

Неодступни устаник пером

и вредности у зависности од времена у којима су писали и политички прилици у којима су радили.

Нека ми буде допуштено да наведем мишљење једног адвоката, Марка Стојановића, изреченог пре једног века, који, чини ми се, даје прихватљиву оцену о Карадићу и о Милошу. Уверен да су обожијада подједнако заслужни за спреку државу, он је дао да се испред споменичког попрсја, које је урадио Ђорђе Јовановић, уреже посвета – „Вођима ваканса српске државе“, а не оснивачима династија. Свој став правдао је једним прости, али истињитим поређењем, али и сличности које су биле очигледне и материјална зависност од Обреновића учинили су, чак и када се узме у обзир смештаја критика у писму из 1832. године, да је Вукова слика кнеза Милоша била од оне о вожду Карадићу. Историографија је давно исправила ову Вукову неправду према вожду Првог устанка у односу на вожда Другог устанка. Исправљајући ову Вукову слабост Леополд Ранке и Владимира Ђорђевића покушали су да пронађу помиријавајуће решење равнањем њихових сласуга за спреки народ, иако су и они премишиљали, мењали и одмеравали њихове резултате

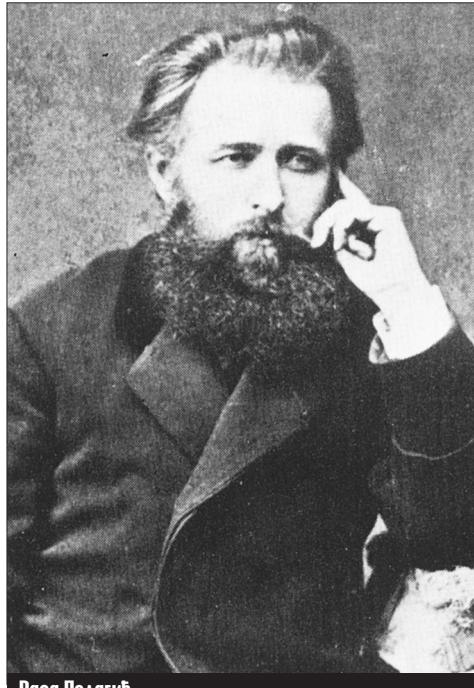
Највећа тековина Српске револуције јесте држава. Пишући о њој даровити писац уочио је њене слабости: „Истина да ова нова српска држава у овој години (1808) још није била најпростија, али је била у највећој сили и цвету и у надежди за напредак; но у само то време сејало се већ семе за будућу несрећу“. Нико као он није био свестан чињенице о најшију политичкој, верској и културној подељености („дивљење народа“), па је, указујући како су нам се због тога странци смејали, замапио у свом националном и културном програму – *Срби сви и свуда*: „Али шта ћемо кад смо несрећни људи те се дружчије не може“. Српски политичари, касније и историографија, нису озбиљно схватали Вуково упозорење о оним нашим прецима који нису хтели да се назову Србима. Тамо где је узето у обзор ово упозорење, претерivalo се да са искључivoшћу. Испоредимо Вуково и данашње време и упитајмо се, сећи-

ни и критични према себи и своме народу, да ли смо и данас, услед истих детоба, „несрећни људи“?

МОСТОВИ ВАСЕ ПЕЛАГИЋА – ПОВОДОМ 125. ГОДИНА ОД ОБЈАВЉИВАЊА ЊЕГОВОГ „НАРОДНОГ УЧИТЕЉА“

Народ мора да буде здрав

Ни Пелагић ни његови духовни следбеници нису доволно проучени, ни схваћени, да би заузели оно место које им припада у историји српске медицине, па и културе нашеја народа

Васа Пелагић

Ли смо клепајући историју новије српске медицине – не одвећ систематично и уз хвале вредан заједнички труд – доволно разумели улогу Васе Пелагића? Муњевит успех његовог најзначајнијег дела књиге *Народни учитељ*, која је првобитно (1879) носила наслов *Стварни народни учитељ или Еванђеље здравља*, није објашњен ни до данас. Осим тога, Пелагић беше распост а не лекар, разлог да се, још увек, посматрат издавојено, чак и ако му се за зло не би узело да и у лудницу беше слат, и да је умро у затвору (1898). Најзад „ратовао“ је против лекара, што је само донекле тачно.

Успеху Пелагићеве књиге мањим делом је допринала одмах уочена приступачност језика, стила, одустајање од шаблона да се о болестима почне тек после упознавања грађе, састава, функционисања тела човечјег. С правом је истидио да је Пелагић говорио о болестима, о лечењу и лековима говорио много више; да ови беху на дохвату; домаћи, народни; међународни, јер су коришћена и знања и уменја других. Успеху књиге потпуно је доприносила и Пелагићева самониклост, јер су народни исцелитељи сматрани богомданци; чак и њена хибридност, свеобухватност, распростијот, пачање у све и свашта. Поникао, а образован; трезвен, али с обиљем емоција, Пелагић је саветовао али и грдио као пророк.

Сличан живописцу, који из пејзажа не уклања двоношце и четвороношце, а портрет не своди на лице и изразјатност. Његов човек је цео целијат, окружен природом, делима својих руку. Богат или сиромах, његов болесник креће се у истом свету у ком и здрави; није издвојен па проучаван, посматран у болници или у просектури. На тој огромној фресци лако се уочава пут од болесника ка болести; што је дејствовало. Ипак и изнад свега за Пелагића је здравље *морално питање*. То је његов најзначајнији допринос, којим се, уз све претходно, најбоље објашњава неочекиван успех његове књиге; допринос дубљи него што нам изгледа у први мах. Дужан си да будеш здрав! То је дискурс Пелагићев, а не: тре-

Постоји запрепашћујућа сличност између шестог одељка *Народног учитеља*, који носи наслов „Благодатник“, и већ поменуте књиге др Лазе Димитријевића, која ће убрзо бити штампана по трећи пут. Сличност до сад непримећена и због тога што потоња слови и оцењује се као књижевно дело, с књижевног становиша не баш успело, но са гledиштa истине врло снажно. Пелагић се не помиње, мада Димитријевић беша покрива свих 44 тачака његовог „Благодатника“, не држећи се редоследа.

Тематски све је ту: кућа, одећа, храна, ваздух, вода, поројај, гасне лампе које гуше својом петролејском чађија, застарели и скupи обичаји, ставови према таче пр-у, белилима и руменилима (шминкану) девојака и жене... Све се то даде упоредити с лакомоном. „Наши народ“, пише је Димитријевић, „пропада понојиши од рђавог одела, затим од рђавог стана, а рђаве воде сатиру га цревним заразама.“ Тврди ли нешто друго Пелагић? И став према локалној власти, способној да застава, али ни да добра чини здрављу народа, исти је ма у длаку. Власти је здравље народа последња брига, но, тешко оном ко против ње, макар и у пјаниству, нешто рекне. А без њеног учествовања стање се не може поправити.

И, исто, тим новим мостом, ма колико несигурним и заљубљаним, преко амбиса сад претрчава лекар. Успех не изостаје, варем код исте „неписмене“ публике.

Међу ствараоцима разлаз настаје тек у погледу 43. тачке „Благодатника“. У њој Пелагић заступа став да свако село треба да има свог лекара, али да није неопходно да лекар буде универзитетски образован. Има народних. Довољни су. Стога је Димитријевић отвр, у коме износи примере штетног лечничког рада свакојаких фушира (видара, врачара и „докторица“, жена која вртенима врше илегалне побачаје), хладнокрван, али жесток. Уз напомену да власт омањује и овог пута. Има разлика и поводом политике и политичког дејствовања. Не ваља читав друштвени систем, поручује Пелагић. Димитријевић је скромнији; лекарима се политика не препоручује; што је запажено у кратком приказу на *Јавору* (1893), да његова књига ... оштро показује како је врло мало „политике“ у где-којој радији, која сва заузара на „политику“, и како у нас људи једва и сањају у чему би била права политика и где би требало народно, политичко, па чак и „партијско“ спасење тражити!

Књигу Пелагићеву народ је прихватио оберучке; не и власт. Исто се може рећи за Димитријевићеву, која је испала опипљивијег дејства, барем пропагандитељског. Српски архив, часопис за целокупно лекарско покренуће, после ње, здравствено популарни подлистак *Народно здравље* поверијши уредништво др Милану Јовановићу Батуту, потоњем првом деканом Медицинског факултета у Београду.

Пелагићев утицај на млађе нараштате, и на лекаре, не беше тиме испрен, мада се изриком неће помињати. Разумљиво, мада само за оно време у коме је Пелагић бунтовник, робијаш, распоп, лајк. Када је његова критика „доктора-рецептата“, упућена доиста само том делу танушног лекарског стаљежа, представљена као напад на све оне који су са страних универзитета пристизали.

Пелагић је лекарима признао немало моч, јер они залазе, стижу свуда и поседују могућност далекосежних, корисних утицаја, којих су се „доктори-рецептари“ изложили. Тврди своје халавости ласно одрекли; поставши штеточине, а у моралном погледу ники од народних. Све то и беше не баш сасвим тачно. Истина лебди ту негде, замршена. Како лечити, примера ради, без лекова, када је апотекарска служба у повоју? Учитељ народ српски да лек користи како вала и уопште? Најбоље је, јадиковаше у то време честити др Лаза Илић, да болесник пред лекарем свој лек попије, ма се мршти, гадио, трупка ногама, главом одмахивао... Све га узети неће, или ће намах прогутати све што му је за наредну седмицу прописано. Бежите од тих отрова, саветује Пелагић, јер лекови су у природи, свуд око вас. Мада је и њега, који не беше практичар, но, ипак теоретски, потом сустизала иста мук; очекивање оболелог да употребљава народни лек одмах дејствује, попут чуда. „Лењост“ оболелог да лек редовно и по пропису спровара, да га користи када је и како одређено; да буде упоран, уредан, стрпљив.

Ипак, оснивање почетком 20. века Друштва трезвениности, чијим се оцем сматра наш први неуропсихијатар др Јован Џанић, потом пресудна помоћ том покрету од стране гуттемилерског реда, на чelu са истакнутим швајцарским лекарем и социологом, доживотним борцем против алкохолизма, др Августом Форелом, па, оснивање организације српских скauta (малих четника) наприма др Милоша Ђ. Поповића, тешко да се може одвојити од утицаја Пелагићевих, „Благодатника“ поготову. Испушта се вида из транзициона морална криза у Краљевини Србији, на прелому векова, била веома болна. Опадао је дотадашњи патријархални морал, који дејствовање по начелу: све или ништа; урушавала се институција ауторитета олицетворена у старешини породичне задруге. Та празнина је зјапила, али у трену када је широм Европе ауторитет практикован као начин. Пелагић и на то указиваше својим примером. Успоставимо га, јер

власт то неће, не уме, има далеко пречка оберуче; не и власт. Исто се може рећи за Димитријевићеву, која има опипљивијег дејства, барем пропагандитељског. Српски архив, часопис за целокупно лекарско покренуће, после ње, здравствено популарни подлистак *Народно здравље* поверијши уредништво др Милану Јовановићу Батуту, потоњем првом деканом Медицинског факултета у Београду.

Пелагићев утицај на млађе нараштате, и на лекаре, не беше тиме испрен, мада се изриком неће помињати. Разумљиво, мада само за оно време у коме је Пелагић бунтовник, робијаш, распоп, лајк. Када је његова критика „доктора-рецептата“, упућена доиста само том делу танушног лекарског стаљежа, представљена као напад на све оне који су са страних универзитета пристизали.

Пелагић је лекарима признао немало моч, јер они залазе, стижу свуда и поседују могућност далекосежних, корисних утицаја, којих су се „доктори-рецептари“ изложили. Тврди своје халавости ласно одрекли; поставши штеточине, а у моралном погледу ники од народних. Све то и беше не баш сасвим тачно. Истина лебди ту негде, замршена. Како лечити, примера ради, без лекова, када је апотекарска служба у повоју? Учитељ народ српски да лек користи како вала и уопште? Најбоље је, јадиковаше у то време честити др Лаза Илић, да болесник пред лекарем свој лек попије, ма се мршти, гадио, трупка ногама, главом одмахивао... Све га узети неће, или ће намах прогутати све што му је за наредну седмицу прописано. Бежите од тих отрова, саветује Пелагић, јер лекови су у природи, свуд око вас. Мада је и њега, који не беше практичар, но, ипак теоретски, потом сустизала иста мук; очекивање оболелог да употребљава народни лек одмах дејствује, попут чуда. „Лењост“ оболелог да лек редовно и по пропису спровара, да га користи када је и како одређено; да буде упоран, уредан, стрпљив.

Поповић је најдоследнији следбеник Пелагићев, безмalo дидактичка парадигма; опавлоћење визије о лекару трибину, на ивици бунтовништва, неуморан, неисправан; који постаје ауторитет, предводник, просветитељ, за којим следе нови. То пелагићевско у себи Поповић ће с поносом признати под крај живота. Беше и он вели (1952), један од тадашњих ђака који су „Пелагића, пре 58 година, из лудице ослобађаја“.

„Дужност је државе и општинских управа, да поруше сва станица, све фабрике, радионице и школе које не одговарају захтевима науке о здрављу, па да о свом трошку подигну све ове грађевине по плану и правилу.“ То је та, подстицајна, гимљавина пророка, која и данас одјекује, мада безмalo као јаук. „Вечити“ Пелагић.

А зашто смо га „заборишили“ у историји новије српске медицине, да ли знамо? Укључујући и – „потомке“.

Брана ДМИТРИЈЕВИЋ

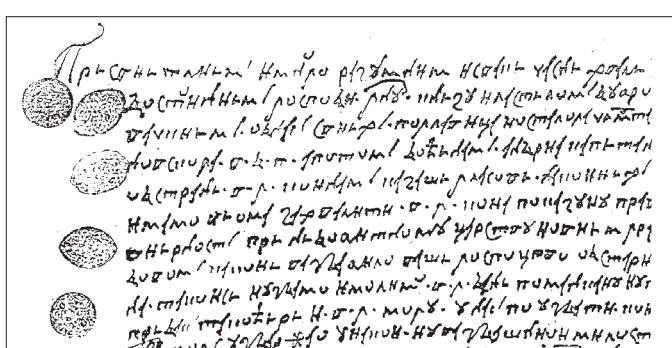
СА НАУЧНОГ СКУПА „ЋИРИЛИЦА ЈУЧЕ, ДАНАС, СУТРА“ У ТРЕБИЊУ

И немањићка и данданашња

Први трагови ћириличног писања у Требињском крају, рекао је мр Пујић, потичу из немањићког доба, и спадају међу најстарије на нашем етничком простору. Временски пријат припадају плочи трећијског жупана Грга, умрлог око 1180. године, која се по својим графичким и језичким одликама срвастава у нашеја најстарије писане споменике, сличне натписима Куллина бана, Мирољављева јеванђеља и Хиландарског типика.

На истом локалитету, код цркве у Полицима, пронађена је, прилично оштећена, плоча непознатог жупана Рибила или Прибише из 1241. године. Епитаф нађен у Петровљавском манастирском комплексу код Требиња такође је веома стар и срвастава се у вријеме Куллина бана.

Из тог времена, тј. прелаза из 12. у 13. вијек потиче оштећени запис са споменика неком Борију код Аранђелове цркве у Корјенићима, на којем се спомиње и непознати жупан Крн. Друга група записа, према професору Саву Пујићу, јесу записи у камену из времена када је трећијска област укључена у Босанску државу, тј. из 14. и 15. вијека. На југу Херцеговине има знатан

Тирилични документ новске канцеларије из 1418. године

издао је 1418. године повељу о укидању царине пред Стоном, занимљиву и по ондашњој подјели становништва „тко годи греде у Стон, или Дубровчани или Влахи или Срби...“

Према његовим истраживањима, у прва два вијека турске владавине у Херцеговини, било веома развијено преписивање црквених књига у манастирима, чија је концентрација уз кратки ток Требињиће била веома велика: сједиште Херцеговачке митрополије у Тврдошу, затим Завала, Добривоје и Косијево. Од половине 17. вијека Требињски крај постаје поприште турско-млетачких ратова, па о догађајима у њему пишу, не само страни него и домани људи. У бокељским архивима сачуван је и у последње вријеме објављен знатан број писама, која су истакнути појединци писали перашким капетаном Јаном, новским и которским провидурима и другим званичницима...

Након подсећања на првог Вуковог сlijedbenika у Херцеговини архимандрита Јоанија Памучића, потом на Нинифора Дучића, који је своје „књижевне радове“ објавио у шест књига, митрополита Серафима Переовића, архимандрита Леонтија Нинковића, војводу Миха Јубибратића, који је први на српски превео Куран, др Саво Пујић је закључио:

„Са аустроугарском влашћу и у Требињском крају је, пред крај 19. вијека, дошло значајан број чиновника, војника и трговца, поријеклом са нашег језичког подручја, који су писали латиницом. Њима су се ускоро почели придржавати домаћи муслимани, а у наредном вијеку и појединци Срби. Током два свјетска рата ћирилица је званично забрањивана, па је у другој половини 20. вијека нагло узмакла, али је крајем тог стoljeća знатно рехабилитована“.

Милivoje БЕШТИЋ

РАЗГОВОР СА КЊИЖЕВНИЦОМ СВЕТЛАНОМ ВЕЛМАР ЈАНКОВИЋ О ЊЕНОМ
НАЈНОВИЈЕМ РОМАНУ „ВОСТАНИЈЕ“

Вожд се борио и за моралну снагу народа

„Мање видљива и
мање изучавана,
унутарња, скријена
Карађорђева личност
није мање занимљива
и сложена“, истиче
наша сајворница,
која је две и то
десеције посветиила
проучавању Траје о
Карађорђу

мала земља. Политички зависна, најалост, од великих сила које окружују државице, смештене на политички важној балканској регији, сплићу и расплићу своје интересе. У 19. веку то су били Отоманска империја, Аустрија, Русија и Француска, а у 21. веку то су Сједињене Америчке Државе и европске уједињене државе. Врло је тешко играти одсудне игре са великим силама и избегти онај тип грешака у корацима којима су, изгледа, у известним периодима наше историје, наши человици били и остали склони. Ваљало би да се од старијих Хелена, који су створили своју уметност после Ахила, учимо вредности мере: онда би, ваљда, било мање јуначења и бањатости, мање сујете и алавости а више разложности и смирености у нашем политичком понашању. И поштовања туђег мишљења – какве у разговору за Задужбину књижевнице Светлану Велмар Јанковић.

Када се говори о Карађорђу, постоје два гледања: Карађорђе као устаник и као приватна личност, што су ипак две супротности. У чему је његова величина која зрачи већ два века?

– Врло ми је тешко да одговорим укратко на Ваше питање, јер је то питање на које сам покушала да одговорим својом књигом. Сигурна сам да је и та књига успела да буде само делимично одговор. У Карађорђу постоје многе личности,

међу којима је личност Вође, Вожда, свакако најуочљивија и, на изглед, најпознатија. Мање видљива и мање изучавана, унутарња, скријена Карађорђева личност није и мање занимљива и сложена. Особине које од Вожда стварају митску појаву, што заиста зрачи кроз свих двадесет деценија које раздавају његово време од нашеј, јесу његове силовите животне енергије сливене у чудесну не само физичку него и моралну моћ. Карађорђе је Вожд не само на бојном пољу

него и у биткама за моралну снагу народа.

Вас Карађорђе прати двадесетак година, то јест његова сен је присутна у Карађорђевој улици. Да ли то значи да ће неки од Ваших романа бити посвећен неком из династије Карађорђевић?

– Не, не, не прати Карађорђе мене – то ја покушавам да се приближим његовој личности већ више од двадесет година – да је боље разумем и потпуније прихватим. Зато ми је у књизи и била потребна Карађорђева сен као могући тумач Вождових унутарних одговора на спољашња забивања. Врло је тешко пробијати се и пробити се кроз низ готово већ усвојених, утврђених представа о Карађорђу, остави-

пошто не могу да предвидим да ли ћу стићи и умети да то остварим – истиче Светлана Велмар Јанковић.

Сам наслов романа „Востаније“ значи устанак против тлачења. На једном месту Ви кажете да је смрт Вожда Србији. Како то тумачите?

– Увек се знало, и у Карађорђево време као што се зна и у наше данашње, који су покрет у народу означавале речи: устанак, буна, востаније. Означавало су побуну српског народа и турске раје против насиљне турске владавине, Срба против Турака. Вождов изненадни и тајни одлазак из Србије, односно његова неочекивана одлука да напусти Србију у недељу, 21. септембра 1813. по старом кален-

ђу је несумњиво био одлучан да, ако је то неопходно, својим животом окаје то своје напуштање Србије у тренутку када је устанак био поражен а земљу поново освајали Турци. Његова смрт, односно злочин који је над њим извршен, убиство које је ужаснуло цео народ, а и европске владаре, потиснуло је преступ његовог бекства и утицнуло у народно памћење светлост његових подвига као Вожда, његове невиђене пожртвованости током свих година устанка. Кад је реч о верзијама једног политичког убиства, није тешко опозити колико, и у наше доба које је доба foto и видеодокументације првог реда, има су протстављених верзија најважнијих политичких убиства што су дешавала тако ређи пред нашим очима?

„Востаније“ се базира на историјским чињеницама и личностима, а вероватно сте проучили много историјских списка о Карађорђу. Шта Вас је највише изненадило, а везано је за неку Карађорђеву одлуку?

– Бавим се, мање или више предању, Карађорђевом личности готово четврт века, што значи да толико времена на проучавам историографску грађу, тражећи податак који ће ми, као романописцу, бити од помоћи да нађем прави пут до Карађорђа. То може бити податак који би сваком другом изгледао као потпуно беззначајан – а можда је и мени тако изгледао у неком од ранијих трагања. Маргерит Јурсенар негде бележи да јој је, после низа година проведених у трагању за потпунijим ликом Хадријана, од највеће помоћи био један овлашни профил младог Антонија, велике љубави цара Хадријана, урезан на малој керамичкој плочи. У тајким трагањима тешко да има изненадења, али свакако има радости коју изазива податак што се изненада укаже у гомили грађе и освети дотле невидљиви пут ка личности којој желимо да се приближимо, замагљено спојевима протеклог времена. Те се радости доживљавају и као светлост и као милост – какве на крају разговора за Задужбину Светлане Велмар Јанковић.

Каталина ГРАНАТА

Светлана Велмар Јанковић: ново виђење Вожда Карађорђа и Првог српског устанка

ти их по страни и покушати примицање оном што је остало недовољно познато или загонетно у Вождовој личности. Историјске личности привлаче ми пре свега као теме људских судбине, као покушај испуњавања њихове судбинске улоге у историји, а врло мало или никада као припадници било које од наших двеју династија. Но, пошто има изванредно занимљивих личности и у лози Карађорђевића и у лози Обреновића, не бих знала да Вам кажем да ли ћу о некој од њих писати

дару, збунила је и распаметила не само његове најближе сараднике и стајашине који о тој одлуци нису ништа знали, него и војску и народ. Кад се чуло да је Карађорђе, Вожд, избегао – настало је општа паника и бежанија. То бекство је остало као непрозирна, тамна сенка у Вождовој биографији, поступак који му нико није могао лако да опрости, најмање је он био спреман да опрости сам себи. Кад се, тајно као што је и избегао, 1817. вратио у Србију, на своје тле, Црни Бор-

НОВА КЊИГА ЧИЈИ ЈЕ САДРЖАЈ „ИЗ НАРОДА И О НАРОДУ“

Од чудеснице до разбириге

Мр Гроздана
Комадинић,
Ризница народног
казивања, Чачак,
2004, стр. 145

Огранак Вукове задужбине у Чачку на најбољи начин обележио је стопедесетогодишњицу појаве Вукове збирке Српске народне проповијетке (Беч, 1853). Штампају је у ту част Ризницу народног казивања проф. мр Гроздане Комадинић која је јавности иначе позната по књигама са садржајем „из народа и о народу“: Ткачка лексика Драгачева, Варовнице, Књига о љубави и Предсказана.

Мр Гроздане Комадинић у својој најновијој књизи Ризница народног казивања, следећи Вуку, прикупила је из народа оно што „би (по Вуку) могао и учен читати, и прост слушати“. Обелоданила је део проповедач-

скрећу пажњу на добре и зле сile које, по веровању народном, утичу на свакодневни живот (Гатке) па их треба предупредити. Нека бића и зле сile, верују се, доносе несрћу па се у кући без потребе „непоменице“ не помињу (Нечастиве сile).

Неке приче говоре о натприродним силама које живе по пећинама и у води, као и о окамењеној девојци и златној ткаљи и другом (Чудеснице). Пригодним причама и верованијима окићени су многи календарски празници (Благдан) о које се не би смело огрешити.

Приче и предања обелодањена у овој књизи у Вуковом духу систематизована су и по садржају груписана у 10 већих тематских целина. У овим целинама се говори о практичним пословима (Поученија), жељи за добијање мушких потомства и увођењу новог члана у ширу породичну заједницу (Да се човек роди). Одлазак члана породице на пут са кога повратка нема довршава слику паганских веровања и обичаја (Запој душе).

Веровања у натприродна бића

одговарају целину (О љубави и браку).

Приче и казивања народ је, из књиге се то јасно види, прилагодио свим приликама и животним добијама. Он се препричавају и преносе када се кукуруз опакова, бере и комиша, када се коси и пласти сено, оберби, у другим зимским ноћима, на прелима и поселима, уз рад и одмор. У многе приче које су недавно прикупљене и обелодањене у овој књизи, удахнута су многа људска осећања, пројекта паганским веровањима и патријархалним погледом на живот.

Садрјај прича које је трудољубиво сабрала и обелоданила мр Гроздана Комадинић, које се и сада препричавају, убедљиво сведочи о дугом и континуираном развоју српског усменог народног стваралаштва. Многи мотиви у овим причама имају своје исходиште у широј индоевропској заједници и повезују нас са свим словенским народима и издвајају нас у посебну српску народну целину.

Приче и предања о којима је реч у

књизи мр Гроздане Комадинић, које је, попут Вука, на свој начин разврстала у садрјајне целине, део су наше духовног наслеђа које, поред васпитног, има и велики научни значај. На основу сличне грађе, на пример, Веселин Чајкановић је ушао у проблеме наше народне религије. Тихомир Борђевић је на анализама оваквих садрјаја разјаснио многе особености наших народних веровања и обичаја. Владимира Дворниковић је нашао полазиште за објашњење наше менталитета. Због тога књига мр Гроздане Комадинић Ризница народног казивања, пошто доноси нову грађу са терена, чини веома користан прилог за упознавање нашег традиционалног усменог народног стваралаштва и сведочи о многим обичајима и веровањима на ширем етничком простору српског народа. Народ с разлогом каже: „Ко ради Бог не брани“. Књига мр Гроздане Комадинић ово вишеструкот потврђује и успешно се повезује са делом које је Вук Караџић обелодanio пре век и по.

Академик Петар ВЛАХОВИЋ

Осветљења

Пре него ишоје
концем прошлог века
прошлоашен личношћу
другог миленијума,
Гутенберт је,
захваљујући Маршалу
Меклуану добио нову,
Гутенбертову галаксију.
Изван ове галаксије,
нажалости, а у усменој
традицији најдуже
су остали само они
људи којима је тек
Брајево писмо помоћло
да проилегају

Y

нашој културној јавности један аутор, Данијел Ц. Борстин, и један наслов, *Историја приватног живота*, већ две-три године пролазе без заслужене пажње. Борстинов Свет открића са Светом стварања и Светом трагања чини изузетно вредну трилогију (издање „Геопоетике“) америчког интелектуалаца неомеђених интересовања, а *Историја приватног живота* је замашна тетрологија (издање „Клија“) групе француских аутора о култури приватног живота Запада. Свет открића је историја човековог откривања стварног света око себе која „обухвата векове и континенте“. Опет, француски историчари, аутори прилога у книгама *Историја приватног живота* на блистав начин откривају ону прву и праву, приватну историју, без које не би ни било оне паралелне – друге. Из контекста издавајам и у овом прилогу бавим се само поглављем *Проширивање заједница учених* из Борстиновог Света открића и прилогом *Запис и његове примене* културолога Роже Шартијеа, у треће књиге *Историја приватног живота*.

Нас су највише интересовале истојије књига и библиотека, статистички пресеци писмености, а сад нас задовољава лажна слика о читаности књига и рангирање најчитанијих и олако проглашавање бестселера... најређе смо се бавили читаоцима, феноменом читања и његовим ширењем у психо-социјалној историјској равни. На ту страну упуњује поглавље *Проширивање заједница учених* у књизи Свет открића (издање „Геопоетике“) Данијела Ц. Борстина, америчког интелектуалаца неомеђених интересовања, и прилог *Запис и његове примене*, културолога Роже Шартијеа, у трећој књизи *Историја приватног живота* (издање „Клија“). Они дају идеје за нешто шира размишљања о феномену памћења, о преписивању (не писању!), штампању и читању књига (појединачном и групном), надам се, драгоцену као сазнање за нашег читаоца и као подстrek да се и сами бавимо овим феноменима.

Поруке из прошлости стизале су до нас прво преко вештине памћења, потом преко писма и, најзад, нагло, преко књига. Скорашња истраживања откривају зачујући раст информација и науке: целокупно људско знање које је постојало 1750. дуплирало се до 1900. године, а затим се, за само 50 година, до 1950. опет удвостручило. Институт у Берклију, опет, констатовао је да је укупна количина информација (на папиру, филму, магнетним и оптичким медијима), генерисана 2002., два пута већа него количина информација до 1999. године.

До појаве штампаних књига памћење је владало у свакодневном животу и у тајанственом свету знања. Оно је омогућавало да се плодови образовања сакупе, сачијавају и усклађиште. Већини памћења Грци су давали митски значај; сматра се да је проналазач мнемотехничке вештине грчки песник Симонид са Кеја, на размећи петог и четвртог века, а да ју је до егзактности довео Петар из Равене. Као облик знања памћење је доминирало током многих векова; велике епове, створене усменим путем, сачувало је памћење. А пре развијеног преписивања, а нарочито штам-

парства, високо памћење било је потребно забављачима, песницима, певачима, лекарима, адвокатима и свештеницима. Остали су невероватни примери снаге меморисања једног Сиронида, Сенеке, Томе Аквинског.

На самом почетку 20. века царство памћења је још једном доживело успон, онда када су Форди и Јунг поново открили пространо царство несвесног.

Борстин истиче у *Проширивању заједница учених* и усмену традицију која се до данас у нас одржала. Наиме, амерички научник Милман Пери је почетком 20. века зашао у наше плацине где су неписмене певачи уз гусле певали јуначке песме неписменој публици, с надом да ће ухватити дух Хомеровог добра и решити „хомерско питање“. Био је сведок спектакуларних подвига народних певача. Они нису рецитовали стихове које су упamtili већ су их изнова састављали пред сваком публиком, склапајући и поетски украсавајући причу током самог извођења. Том високом степену импровизације Вук је излагао и стар-

ца Милију, вршећи својеврstan терор над његовом уметношћу.

Томас Карлайл је давно истакао да су три велика достигнућа модерне цивилизације барут, штампарска машина и протестантска вера. И није се сасвим преварио: са проналаском барута почело је чешће да се ратује, штампарство је неизмерно проширило границе садашњих и прошлих искустава људске заједнице, а протестантизам је помогао да лично искуство постане пут до религиозности. Једну културу, међу осталим њеним важним компонен-

Хамурабијев законик од пре 27 векова писан клиностим писмом

УСМЕНА ТРАДИЦИЈА ПОСЛЕ ДВАДЕСЕТ И СЕДАМ ВЕКОВА ОД НАСТАНКА КЊИГЕ

Где је родно место епа

Гравира из 16. века на којој је Јоханес Гутенберг

тама, чине писац и његова книга, библиотека и њен члан – читалац. Књига је инструмент културе и културна чињеница првог реда, а лична библиотека и надаље статусни симбол. Књига, упркос апокалиптичним слутњама, остаје основно средство васпитања, образовања, науке и културе, јефтина забава и утеша усамљеника, модни детаљ и услов да се буде „ин“.

*И*сторија књиге и библиотеке крајње је занимљива. У двадесет и седам векова постојања – књига, преносилац језичке магије, преображавала се до непрепознатљивости: од глинених таблица из Вавилона, папируса из Египта, пергамента из Мале Азије, таблица од бамбуза, дрвених таблица, свиље и хартије из Кине – дакле, од глине и свиле до кодекса и цепне књиге Венецијанаца Алдуса Маницијуса – чувене „алдине“, књига је технолошки напредовала. А папир, откриће Кинеза, постао је и остао *sine qua non* модерног штампарства. Свему ваља додати и електронски запис који је уздрмao статус књиге класичног облика.

Штампарство, по свом пореклу и по својој суштини, значи различито на Западу и Истоку; оно у Европи подразумева типографију, прављење отисака помоћу покретних слова, док је у Кини доминирала ксиографија – отискивање слова помоћу дрвених блокова. Пре покретних слова из Ки-

слепе, дотле осуђене само на усмену књижевност; Брај је постао Гутенберг слепих.

За Роже Шартијеа (*Запис и његова примена*, прилог у трећој књизи *Историје приватног живота*) улазак западних друштава у писану културу је једна од највећих еволуција модерног добра. Чита се у себи и наглас. Погодично читање, читање само очима, у почетку су упражњавали само манастирски скриптори, око половине 12. века оно је преобразило наивке на универзитетима, да би два века касније освојило и ланчику аристократију. Проповедници су предлагали читање светих књига, стално враћање на њих и њихово често ишчitавање, како би човек знао да се влада по Божјим законима и да живи у складу са речју Божјом.

Као условни доказ писмености узима се потпис западног света (потпис на документу какав је тестамент, посмртни имовински потпис, меница, уговор, веначни лист), његово ширење између 17. и 19. века, иако се број потписа не може измерити раширеност вештине писања – мања но што потписи казују, ни раширеност вештине читања – већа но што се приказује. За ста и сто педесет година пораст броја потписаних (значи оних који сигурно читају а можда и пишу) износио је 40 одсто у Шкотској, 30 одсто у Енглеској и свега 19 одсто у Француској. Слично је у Холандији, Италији и Шпанији. Жене, опет, мање учествују у свету писмености и у Европи и Америци. Централна Европа била је много писменија од њене периферије. Сасвим другачије стоје ствари од када је у појединим земљама школовање постало обавезно, и кад је лутеранска црква у Шведској предузела кампању подучавања читању.

Књига је темељни облик међуљудске комуникације. То, међутим, није увек било тако и, плаше нас футорлизми предвиђањем да књига, а са њом и читање неће још дugo бити суврени кондензатори и преносиоци људског знања. Како се шири образовање, а под тим подразумевамо способност читања, тако се око уског круга образованог читатељства стварају све шире кругови нових читалаца, објашњава Р. Ескарпи у *Револуцији књиге*. Има много разлога зашто се чита. Дијалог са књигом је дијалог са уметношћу, другачијим доживљајем живота, дијалог са лепотом, етичким и естетичким начелима, ради сазнања и разоноде и, у крајњој инстанци, ради личног и срећеопштег напретка. Писмо, а са њим и читање и појава књиге уносе драматичне промене у живот човека и у његову културу.

Добривоје МЛАДЕНОВИЋ

Значај народне речи је у живој истиини коју нуди и њеној моћи да љеми. Она непосредније и постепеније уводи младе у свеј умешности, буди њихов смишо за лејо, развија иницијативу и подстиче језички сензибилиштет...

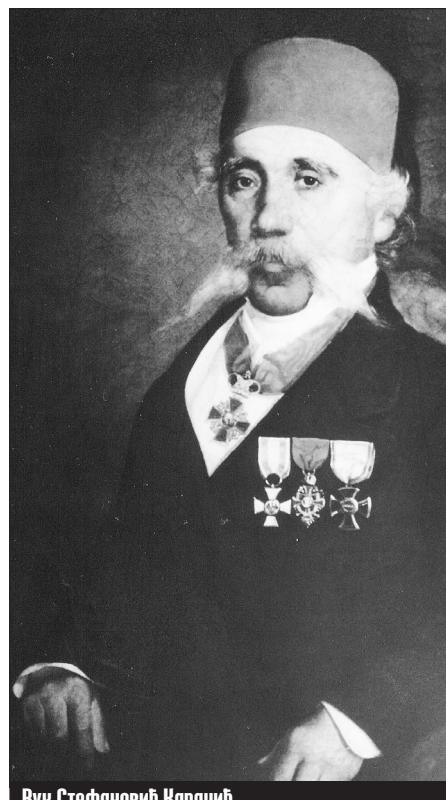
C

рочена у „праскозору људске маште”, у уметнички рудиментарном облику, српска народна књижевност данас заузима једно од најважнијих места у усменој традицији словенских и европских народа. Пред њом су, са радозносћу и признањем, застали знаменити европски уметници и научници, као што су Гете, Грим, Мицкјевич, Геземан.

При сваком покушају да народну књижевност, као једну од најлепших области наше литературе, разврста према времену и месту настанка, тематици и намени, версификацијоно структуром или другим критеријумима – истраживање се сучава са многим тешкоћама. Ипак је у пракси прихваћена њена глобална подела на лирске и епске песме, на проповетке, предања, драму и друге ситније говорне творевине: бајалице, заклетве, здрави-

ВУК СТЕФАНОВИЋ КАРАЦИЋ (1787–1864) И УСМЕНА КЊИЖЕВНОСТ ЗА ДЕЦУ И ЗА МЛАДЕ

Чари народне мудrosti

Вук Стефановић Карадžић

лизизмот, приступачна свима, изговорена реч је одговарала дубокој дечјој потреби и представљала погодну и популарну лектиру за младеж. Упркос скромном поетском и животном искуству, деца су успостављала естетску рецепцију и ужivala у бајкама, новелама, шаљивим причама, епским и лирским породичним песмама; у успаванкама, ређалицима, зарцилицама, лагаријама, нонсенсним акумулацијама речи и језичким вратоломијама.

Значај народне речи је у животној истиини коју нуди и њеној моћи да плени. Она непосредније и поступније уводи младе у свет уметности, буди њихов смишо за лепо, развија интуицију и подстиче језички сензибилитет. Чињеница да није подлегла служењу корисном циљу, пригодности или пословном интересу, не доводи у питање њену аксиолошко-етичку страну и служење неуметничким циљевима. Народне умотворине садрже конкретне примере и „програмске садржаје“ изразито педагошко-практичног и сазнајног смера. Почетком седамдесетих година 19. века оне су незаменљиво средство у кућевном васпитању. Реч прожета истинским људским, интелектуалним и емотивним вредностима, дубоким моралним поставкама, прозрачена херојством и самопрегором, примала се „као нека

це, загонетке, питање, пословице... Усмена реч за младе се, као легитимни део народне ризнице, доживљава као изванредно благо и вредност која, као и дечја литература у целини, задовољава понешто друкчије дечје потребе.

Поникла из душе народа, задојена

освећена наука“. И данас пословичке мисли и речи из басни или бајки звоне као учења великих филозофа.

Евидентно је да литература за децу фаворизује усмену реч. Дете је склоно успостављању естетске комуникације „читањем са усана“ – слушање у њему изазива већи осећај угодности и радозналости него читање. Чак и по савладавању грађевинског система, визуелна комуникација је, у односу на живи глас, отуђенији облик саобраћаја, јер не може да пружи и дубоко дочара све могућности преживљавања догађаја и атмосферу рецепције као изгворена реч.

Узражавајући „примитивни“ менталитет и поглед на свет, реч непознатог уметника остаје дugo незапажена, омаловажена па и забрањивана – све до епохе просвећености и просветитељства. Црква према њој и фолклору има неподшавајући, нетolerантни став; у томе нису изостајали умни и учени људи. У бајкама и сличним приповеткама, свештенство препознаје мотиве властите књижевности, а у забавним умотворинама непристојне и штетне ствари које младежи „ослађују“ душу до краја“. Изузимајући сегменте с побожним мотивима, црква ради својих интереса (крај 18. века), потискује и истрајно прогања слово које претпоставља опуштање, безбрежност, површински и необзидно скривање живота. Смејање се присипује ћаволу, анатемњаку и паклењаку, те младеж, као и остали свет, треба да га се клони.

Примитивна књижевна реч, која је хранила и развијала дечје литературне интересе, није уживала наклонjenост књижевне историје и књижевне критике.

Вук Стефановић Карадžић (1787–1864), који је обележио епоху у историји наше културе и књижевности, и с којим народна књижевност улази уписану литературу – није се занимава за усмену дечју реч. Обелоданујући умотворине, он разврстава лирску поезију у двадесет група и помиње „пјесме које се пјевају дјеци уз колијевку кад се испављају“. Вук је растао уз повеслих девојака и младића који су радили на пољу, и слушао песме уз гусле о подвизима српских јунака од деда Јоксима и стрица Томе. Као тршићко чобанче и ћаче-самоуче, слушао је од старијих приче, читao московски буквар са сликама, и друге побожне књиге и календаре, до којих је могао доћи, по повратку из манастира – али није осетио, или нашао за сходно, да укаже на умотворине блиске детету. (Два века доцније, творевине стваралачког умног рада примреног деци, у Момиру Чаленићу, аутору антологије народне књижевности за децу *Сео цар на кантар*, 1972, нашле су свога Вука; била је и пре њега вуковских подухвата.) Треба рећи да је сакупљач народног блага отгрнуо од заборава бајке, народне приче, легенде, шаљиве песме, цупаљке, разбрајалице и друге врсте које се узимају као карактеристична дечја лектира. Он речују и песмом, коју му народни певач казује у перо, посредно удара темељ дечјој књижевности и доприноси њеној диференцијацији. Његова *Мала простира народна славено-српска пјеснарица* (1814), са сто лирских и осам епских песама, у којој је било више поезије него у целокупној дотадашњој уметничкој поезији, значила је праву лектиру за младеж.

Тихомир ПЕТРОВИЋ

УОЧИ ЧЕТРДЕСЕТОГОДИШЊИЦЕ АРАНЂЕЛОВАЧКЕ СМОТРЕ „МЕРМЕР И ЗВУЦИ“
КОЈУ ЈЕ УНЕСКО СВРСТАО У НАЈЗНАЧАЈНИЈЕ НА СВЕТУ

Ромор древних речи

Спомен на Први српски устанак и проја Матеја Ненадовић на Смотри „Мермер и звуци“ у Аранђеловцу

Песнички понесено, о Проти као песнику, прећуткиваним и запостављеним.

И ево таквога Проте, једне јулске вечери, на Смотри „Мермер и звуци“ у Аранђеловцу. Љуба Тадић је поново, ко зна који пут, у одори и гласу тога крепкога човека из Бранковине. Говори живе, људске Протине речи, у халјинама неким Протиним, са Протином, свештеничком капом на глави, и све што га окружује – Протин портрет из његових леђа, и Карађорђев с леве, и Алексе Ненадовића с десне стране, и осам устаничких глава високо изнад њега у препуној Кнежевој дворани хотела „Старо здање“, и час узнемирено казињање Протине исповести – све то пун сат држи слушалиште у времену и међу људима којих се те вечери требало сетити и којима је то већ било посвешено.

Био је то први програм, после свечаног отварања, овогодишње сезоне Смотре, тог 15. јула године 2004. Програм којим се обележавају две значајне годишњице – два века од Првог српског устанка и век и по од смрти проте Матеје Ненадовића. Сећање на устаничку Србију и на човека који је био „и њен огањ и њен пепео, мегдан и бусија, срчаност и инат, њена гордост и њена потиштеност“. Драмска верзија Протиних *Мемоара*, у монолошком казињању барда нашег театра Љубе Тадића, била је штитво које је на прави начин повезало та два узвишене датума српске историје и културе.

У обележавање јубилеја Првог српског ус-

танка и почетка модерне српске државе Смотра „Мермер и звуци“ укључила се, заправо, још прошле године дводесетак књижевних вечерима: о Установи у поезији и Установи у прози српској деветнаестог и двадесетог века. Слободан Ракитић (поезија) и Радивоје Микић (проза) приказали су те две теме и информативно и аналитички, и своја излагања поткрепили изборима из најбољих страница пешника и прозне литературе. У истој сезони Смотре, прошлогодишњој, наша знаменита вајарка Дринка Радовановић израдила је монументални споменик војводу Карађорђу, постављен и откривен у време главних јубиларних свечаности, 15. фебруара 2004, у Ора-

щшу, пред спомен-школом „Први српски устанак“. Тако је Смотра „Мермер и звуци“, дводесет сезона, тридесет деветом, дала свој прилог обележавању сећања на устаничку Србију с почетка деветнаестог века, том значајном јубилеју српске националне историје.

Смотра „Мермер и звуци“, то тромесечно аранђеловачко културно лето изузетног садржаја и дуге традиције, и сама је пред јубилејом, својим: идуће године напуниће се четири деценије од дана кад су на Венчац стигли први вајари и израдили прве скулптуре за парк Буковичке бање. Је то почетак Симпозијума скулптуре „Бели Венчац“, који ће за врло кратко време, после сада четири године, Унеско сајринг најзначајнијих ликовних манифестација света. Шестој југословенским вајарима – Ото Лого, Матија Вуковић, Мира Јуришић, Ангелина Гаталица, Јован Солдатовић и Раја Николић, са Израелком Шошаном Хејман, зачетници су једног великог, племенитог, уметнички изузетно значајног посла око којег су се током протекле четири деценије окупљали најујгледнији скулптори нашег поднебља и света. О томе казују и бројке: 191 аутор (85 из 37 страних држава), 227 монументалних скулптура, око 100 се налази у Аранђеловцу, око 120 у разним градовима бивше Југославије. Писао је својевремено др Миодраг Коларић како је „Венчац обележио сјајем свога мермера једно огромно пространство

модерне скулптуре, веће од било којег данас познатог, које делује приступачније од свих других паркова те врсте, па чак и оних најпознатијих“.

Две године послије Симпозијума „Бели Венчац“ кренуо је други део програма у којем су се нашли драма, музика, балет, сликарство, књижевност, филм, фолклор. Подаци показују да је у овом делу програма до сада учествовало око 23.000 извођача, да је изведено 1.214 разноврсних уметничких представа, да је на аранђеловачким сценама гостовало 208 иностраних ансамбла и појединача, и да су све приредбе изведене пред преко милион гледалаца.

Неку годину касније у аранђеловачкој културној лето уведен је и трећи део програма – међународни симпозијум „Свет керамике“ на којем је до сада учествовало 230 керамичара, од којих 85 из 37 страних држава. Керамичари су оставили граду домаћину и квалитетом и бројем значајну збирку од више стотина уникатних дела.

Сва три програма, о којима су овде речени само најосновнији подаци, од почетка су под заједничким знаком и именом – Смотра уметности „Мермер и звуци“.

За тако широко постavlјен програм, у којем су се окупиле нашле све уметности, за толики број угледних учесника из земље и целог света, за толико изведених представа и остварених дела, Смотра је добила низ значајних домaćих и страних признања која красе њене витрине и службене просторије. Четири до сада урађена обимна каталога сабирају све што је у протеклих тридесет осам сезона на аранђеловачким просторима виђено и урађено.

У идућој, јубиларној сезони Смотре „Мермер и звуци“ имаће, очигледно, чиме да се подичи.

Бранко ЈОВАНОВИЋ

Љуба Тадић назује противе „Мемоаре“ на Смотри у Аранђеловцу

Мали оглед

Моћућност и тајакованој етно-туризму у књажевачком крају нису мале, јер то природним лепотама не заостаје за Швајцарском, али би у организацији и маркетингу иштванија морали стек да науче

E

тнолошка наука која је ницала из првих сазнања о другима и својој људској групи и њеним својствима, као академска дисциплина почела је да се заснива у осамнаестом столећу, у општем духовном препороду који је изненадио Монтења, Руса, Монтељса, енциклопедисте, Гетеа, Хердера, велике немачке филозофе и филологе, међу којима и браћу Грим. У српском народу и његовом духовном животу, напоре у том правцу које је чинио Доситеј – кружисао је Вук Стефановић Караџић.

Опште су познати и у свему признатији Вукови доприноси стварању нашег савременог језика и лингвистике, с једне, и народног стваралаштва па и српске књижевности уопште, с друге стране, али не мање значајна је његова делатност и као историографа, историчара културе, географа, социографа, фолклористе и етнографа. Истински, он назива „етнографију“ није никад употребио иако је јамчано знао да је, свакако сматрајући да и није неопходно неко парцелисање науке народа кад га је он посматрао у укупности свих његових испољавања, „народности“, како је он то говорио. Изузетно ретко је користио и термине „култура“ или „традиција“ а његов категоријални склоп „живот и обичаји“ управо је то у својој интеграл-

Последњих неколико година, захваљујући сарадњи и изванредном гостопримству колега Народног музеја из Књажевца, студенти Одељења одлазе на своју теренску практику у ову „српску Венецију“, и села прелепог предела горњег тока Тимока, у споју три предеона целине: тимочког краја, Заглавка и Бујака.

Према испољеним интересовањима студената, уобличиле су се три групе које су се бавиле неколиким посебним темама. У овом извештају рефи ћемо нешто само о етнографском раду прикупљања података о могућностима тзв. етно-туризма у овом крају.

„Етно-туризам“ је, најједnostавније а крајње непрецизно речено: туризам који има везе са нечим етничким. Остављајући, за тренутак, објашњавање појма самог туризма – требало би, за почетак, свакако разјаснити шта би се (све) могло подразумевати првим делом ове кованице – наиме, шта је то све етно?

Етнологи се, најжалост, досад, нису потрудили да дају одговор на то питање, нису одговорили на овај очити, „до неба вапијући“ изазов „друштвене практике и стварности“, нису се суючили (као да се нису усудили да се суючу!) са већ деценијским трендом разноразних етно-појава (феномена) – од етно-филма, етномузике, етно-театра, етно-моде, етно-стила до етно-кухње (на бесмисленог плеоназма етно-село; зашто би оно било само „етно“, односно какво је ако није етно?!?) и сл., а ту су, најжалост, поодавно и „етно-паркови“... Шта, дакле, „етно“, у ствари, значи? У ранијем напису о тзв. традицијској култури већ сам истакао да је етнологија, у теоријским расправама, рашчистила са појмом етнос који није ништа друго него **заједница уопште** па и заједница људи (али, бар у изворном, стагорчком значењу, не са-мо њих него и сваке јединке у скупу, од „етноса мрава“ до „етноса оваца“; „етноси људи“ су, наиме, најпре били племена). Реч је, према томе о једном

ТЕРЕНСКА ПРАКСА СТУДЕНАТА ЕТНОЛОГИЈЕ У СЕЛИМА КЊАЖЕВАЧКОГ КРАЈА

О лепоти без „пет звездица“

ности. Реч национализам („национализм“, према немачком облику) – својства нације, уопште (ништо не, она малигна!) – споменује је само на два три места у сајам почетку свог стварања, у предговору *Народној српској пјеснарици*, и никад више, али је и те колико заслужан управо за национално освештавање и конституисање српског народа беасмртним списом *Србија сви и свуда који је, иако 1844. године још у рукопису, фактички био и потпуно етнолошко „начертаније“ државно-политичког Начертанија Илије Гарашанина... И више од тога: тај чланак је био укупна анализа српског народа и његовог друштва.*

Српска етнолошка наука се, за то, с правом сматра баштником његовог непревазиђеног дела. *Српски рјечник*, већ у свом првој издању, прва је и досад једина и најбоља етнолошка енциклопедија српског народа, *Даница* је, у великој мери, и етнолошки магазин, *Кочежин* поготово и са свим, списи о догађајима из устанака пребогати етнографском грађом, *Montenegro und die Montenegriner* права етнолошка монографија... да *Живот и обичаји народа српскога* све то обједине, постхумно објављени,

у својеврсну српску националну етнологију. Није прилика ни потреба да се и сада указаје на ту димензију великог Вуковог опуса. Довољно је да спомнем да су то одавно недвосмислено и заокружено истакли европски и светски научни ауторитет Ј. Цвијић и наши највећи етнолози, Т. Борђевић (који је „о свом руку и круху“ објављивао ревију *Караџић*), М. Филиповић (Вук и наша етнологија, Вук Караџић као етнолог), М. Барјактаровић (Вуков Рјечник, лексикон етнографије и фолклористике), Миљана Радовановић (Вук Караџић, етнолог и фолклорист) и други.

Вука је, још за његовог живота, почео да следи читав низ родољубивих, вредних, добротамерних и у највећој мери савесних али не баш и најспособнијих сакупљача народног стваралачког блага. Они, дакле, нису могли бити зачетници етнологије као науке у ослобођеним српским земљама или Војводини, а и у њима (Београду, Новом Саду, Сремским Карловцима) академски развој је уопште био тек у појују јер још нису били сазрели услови за утемељивање високог школства и науке. Вук, и сам без високог образовања, а и далеко, није могао битније утицати иако је, нпр., био цењен члан Друштва

сербске словесности. (Он, истини, ни у својој борби за народни книжевни језик уопште није успевао онолико браздо и потпуно колико желео.) Шездесетих година је „етнографија“ (како је ранији био уобичајени назив ове науке) била у наставном плану богословско-учитељске школе у Бањој Луци у свему напредног, и испред свог времена, Васе Пелагића. Године 1867. јавља се „Друштво за археологију и етнографију на Балканском трополу“ са, уочалом безуспешним, залагањем за етнографска истраживања да би се тек 1880. године у наставном плану Велике школе у Београду први пут споменула и етнологија, тј. „етнографија“, али је овај предмет више постојао на папиру него што га је стварно предавао пуковник Ј. Драгашевић. (Тренег јануара 1885. Драгашевић је одржао своје прво, приступно, предавање.)

У опет је прошло двадесетак година, раздобље у коме етнологију нису развили ни плодни М. Ђ. Милићевић (*Кнежевина Србија и Краљевина Србија*), ни В. Карић (иако његова *Србија* има поднаслов „Опис земље и народа“ и посебно етнолошко поглавље), ни умни С. Новаковић, предлагач оснивања етнографског

музеја, као ни, у другим срединама антгажовани, В. Богишић, иницијатор Словенског музејума и најзначајнији наш правни научник, да се у заснивању етнолошке науке највише и пре судно истакне Вуков земљак, Јадранин, Ј. Цвијић и 1906. године избори за два наставничка места на првој катедри етнологије на Балкану, на Филозофском факултету новооснованог Београдског универзитета.

Ове године се, дакле, коначно систематски развија настава етнологије. Иако четири деценије са самим два професора, Т. Борђевићем и Ј. Ердељановићем, и Цвијићем који је до своје смрти (1927) увек био и велики покретач и најјача подпора, етнолошка наука је од почетка била у пуну мери вуковска, дакле окренута свом народу и заокупљена свим његовим својствима. Теренска истраживања и етнолошка настава су све време били неодвојиви део наставе, наука и школа су биле присно испреплетене. Да споменем само да је више него узорна монографија *Околина Београда*. *Антропогеографска испитивања*, коју је припремио и потписао Риста Т. Николић, резултат проучавања села у околини Београда које је са студентима започео Цвијић још 1893. да би се наставила са укупно 20 (!) екскурзија, па објављена у *Српском етнографском зборнику* (књ. V, 1903), као и још десетине других књига монографија разних српских крајева с обе стране Дрине и њене Таре.

Истини, касније је постепено и повремено јењавао тај замах и полет, два светска и три балканска рата и честе економске нестрије, тј. несташице су прекидале или бар знатно умањивале могућности остваривања иначе (и наставним планом Филозофског факултета) обавезне теренске практике, али се она никад није угасила. Неправедно било је и једну посебно издавајти али, бар у протеклој половини века, не можемо, у овој прилици и на овом месту, да не споменемо ону у Јадру која је била у склопу колективних истраживања Етнографског музеја и Одјељења за етнологију Факултета.

теријалном домену: исхрана, становљање, одевање, сподобине време – за њих носи предзнак назадног, заосталог и самим тим недовољно вредног, односно, често, и изразито не-вредног.

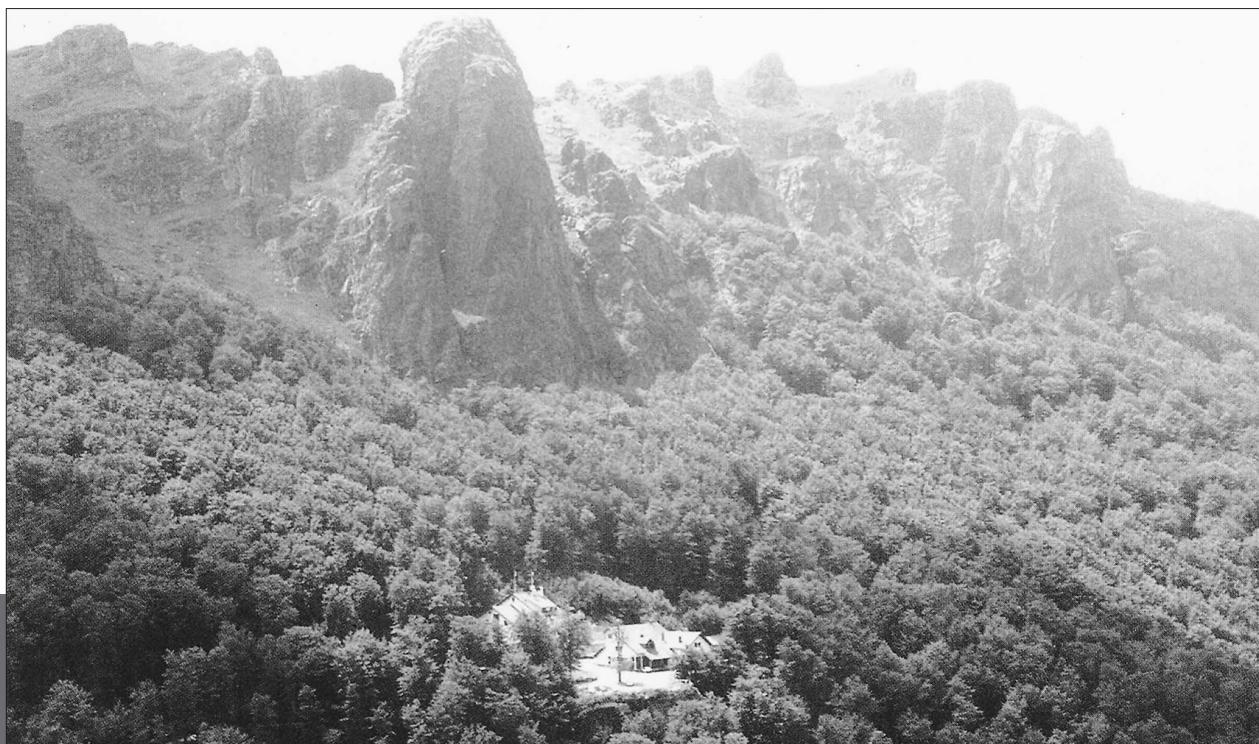
Етно-туризмолошке посленике чека у том погледу огроман посао, од утврђивања реалних могућности, жеља, спремности и обавештености потенцијалних домаћина и потенцијалних привредних субјеката, пружања ових и оваквих услуга, до установљавања потенцијалних стварних корисника етно-туризма.

У шестодневној теренској практици, која је била само први, најмањи корак, пет студената етнологије и њихов наставник покушали су да испитају и установе конкретне могућности „етно-туризма“, у околини Књажевца и, без лажне скромности, могу да утврде да су оне огромне. Уз мало добре воље, много идеја, нешто инвестиција и посебно организовања, и неизбежног (нимало сувишног) маркетинга. Природне лепоте једне Швајцарске (с обиљем дивљачи и рибе), клима, еколошки склад, здрава храна, очувана стара архитектура, незаборављена патријархална гостопримљивост – све су то услови да се и новим, споменутим, етно-туризмом делованија и садржима по-могу дивљим људима овог краја који, у данашњим условима „транзиције“, све мање виде перспективе опстанка у њему. А много села је већ скоро пусто ...

• • •

Засад, уместо сажетка. Примена етнологије у туризму, хипотетичка **етно-туризмологија**, неопходан је мост између **етнологије** и **туризмологије**. У његовом грађењу потребно је још много осмишљавања и напора а посебно размишљања о мултидисциплинарном образовању у туристичком сектору. Сигуран сам да су управо **етнологији** најпознаванији стручњаци за такве пројекте и програме.

Радомир Д. РАКИЋ
(Филозофски факултет у Београду)

излишном додатку који је, чини се највише у функцији замене за *егзотично и не-урбano...*

Ипак, иако етнолошка наука није – као социологија – подлегла завођивој могућности стварања бројних посебних грана и дисциплина јер свој предмет, *људе и културу, и живот људи*, схвата као недељиву целину (за разлику од споменуте сестринске науке којој је, у суштини, основа предмета друштвеношта не друштво), па је образовала евентуалну „етнологију породице“ или културе или уметности и сличне, ипак су се у практици јавила бројна посебна интересовања и специјализација. Такав јејдан њен вид је и *примењена етнологија* (споменута први пут још 1891), у наставни план наших етнолошких студија уведена пун век касније, да би се, у њеном крилу, ускоро развила и *етнотуризмологија!* (На Западу још од шездесетих година прошлог века...)

Потписани је, наиме, као етнолог који се бави применом ове науке у разним доменима живота и културе, сматрао и стварањем етнотуризма, осим тог „стандардног“ типа који подразумева кориснике који долазе само ради природних лепота и евентуално најчувенијих споменика културе и амбијента и све у условима најкомфорнијег смештаја „са пет звездица“, може имати и другачије гости, другачијих потреба, који су смештај у тзв. аранжманима „сеоског туризма“ (споменута први пут још 1891), у наставни план наших етнолошких студија је још једна етапа уопште припремљена – да се учење овог врста туризма још софистикованији.

У чemu би биле специфичности овог облика туризма? Укратко, сматрам да се етно-туризам може развијати управо супротно

данашњим принципима, посебно оних обележја сеоског туризма која се сматрају обавезним, неприкосновеним – а који се, при том, не заобилази као једна једна од комплементарних могућности. У том смислу се најпре подразумева нефорсирање ширења новосаграђених објеката савремене архитектуре и самим тим, задржавање еколошког оквира датог простора да се не би нарушила равнотежа на релацији културална средина – природна средина.

Туризам, заснован на таквим принципима, дао би савременом човеку нову врсту понуде и у психолошком, и у културалном смислу. У психолошком, то би значило релаксацију уз декомпоновање образаца понашања у дневној динамици живота. Нова средина, сеоска, са другачијом динамиком због измене културалног обрасца: успоређенији темпо свакодневице, „спор“ (наспрот „брзо“) домаћа и, самим тим здрава, храна, природни материјали за одећу и покућство, природни енергенти (дрво) за кување и грејање, познавање и поздрављање са свим члановима мале заједнице, уз могућност потпуне партиципације (по жељи) у свим њеним активностима (радним и ритуалним), а не само благодетима здраве хране и лепог крајолика – може учинити ову врсту туризма још софистикованијом.

Циљна група за овакву туристичку понуду може бити највише припадник високурбанизоване савремене цивилизације који не зна начин да се адекватно одмори, јер у сопственој култури живи углавном нездраво и стресогено. Првенствено се таквом „клијенту“, кориснику, мож

Летопис Вукове задужбине (67)

Субота, 12. јун 2004.

Јубиларна, 10. ликовна колонија „Ми-
на Вукомановић Карадић”, на којој учес-
твују уметници из целе Србије, почела
је на Савинцу, код Горњег Милановца.
Ликовна колонија одржава се у знак се-
ћања на кнекеру Вука Карадића, која је
рођена у Бечу пре 175 година. Премину-
ла је 1894. године и сахрањена је у цркви
Светог Саве на Савинцу, месту удаљеном
десетак километара од Горњег Миланов-
ца. И, баш ту, код цркве на реци Дичини,
сваког јула бораве и раде сликари.

Понедељак, 28. јул 2004.

Поводом обележавања јубилеја 200
година од Првог српског устанка на згра-
ди Прве београдске гимназије откривена
је спомен-плоча у знак сећања на устани-
ке Станоја Главаша и Вулета Илија Ко-
ларца.

Четвртак, 1. јул 2004.

У организацији Самоуправе Срба у
Мајдану, у Митровцу на Тари први пут
је гостовао Српски језички камп „Вук Ка-
радић“ (пети по реду). Учествовало је 122
деце, узрасла од 8 до 16 година, из скоро
свих места у Мајдану којима живе
Срби: Батање, Калаза, Деске, Печуја, Но-
вог Сентијана, Ловре, Будимпеште, По-
маза, Сентандреје, Чобанца и Чанада. За
учеснике кампа организован су излети,
разна спортска такмичења, радила је ли-
ковна секција и кружок информатике.

Четвртак, 15. јул 2004.

Центар за културу „Вук Карадић“ из
Лознице објавио је нови број часописа за
културну историју Јадра – Призор. Лист
излази једном годишње, на дан рођења
Миће Поповића, у време одржавања ма-
нифестације „Мићини и Верини дани“. У
новом броју листа објављено је посебан
темат „Вук – дело и одјеци“, посвећен Ву-
ку Карадићу; затим прилог о двестотој
годишњици Првог српског устанка, сто
четрдесетој годишњици од Вукове смрти
и седамдесетој годишњици одржавања
Вуковог сабора.

Петак, 16. јул 2004.

У галерији Музеја Рудничко-таков-
ског краја у Горњем Милановцу отворе-
на је изложба слика са јубиларне десете
ликовне колоније „Мина Вукомановић
Карадић“.

Петак, 16. јул 2004.

Вукову задужбину посетио је мр Рад-
ован Калабић, председник Матице исе-
љеника Србије. С представницима Заду-
жбине разговарао је о унапређивању са-
радње ове две значајне институције у Ср-
бији које раде на повезивању Срба из ма-
тице и дијаспоре.

Четвртак, 22. јул 2004.

У Рашкој је отворена Трећа међуна-
родна ликовна колонија „Јелена Анжуј-
ска“, чији је председник наш угледни
сликар из Париза Милорад – Бата Миха-
ловић.

Петак, 23. јул 2004.

Изложбом радова учесника десете
Бачке ликовне колоније „Тршић 2004“, у
Галерији на Саборишту завршен је бора-
вајући ученика основних и средњих школа
из свих крајева Србије у Вуковом Трши-
ћу. Ликовна колонија је потом наставила
рад са студентима ликовних академија
из Србије и Црне Горе.

Четвртак, 12. август 2004.

Манифестација Рашке духовне све-
частности, једанаесте по реду, одржана је од
12. до 19. августа 2004. године. Додељено
је и пети пут признање „Стефан Прво-
вовенчани“. Актуелни добитник је Емир Ку-
стурица, који је „својим изузетним фил-
мовима створио уметнички опус који
припада самом врху националне, али и
светске уметности филма“.

Недеља, 15. август 2004.

Бањска – После више од пет векова,

на празник Светог архијакона Стефана, сведено је отворен обновљени манастир Бањска, задужбина краља Милутина, и освећени конац у које се пре годину да-
на вратило братство. Његова светост па-
триарх српски господин Павле служио је
Свету архијерејску литургију.

Четвртак, 19. август 2004.

У Деспотовици и у манастиру Манасти-
ја, задужбини деспота Стефана Лазареви-
ћа, од 19. до 28. августа одржана је, 12. по
реду, културна манифестација „Дани спр-
ског духовног преображења“. Свеченост
је отворио Градски хор Барили из Пожа-
ревца. У порти манастира Манастија извр-
оје Другу руковет Стевана Мокрањца. У
оквиру ове манифестације у Народној
библиотеци „Ресавска школа“ 20. и 21. ав-
густа 2004. године одржан је и научни
скуп на тему: „Ресава (Горња и Доња) у
историји, науци, књижевности и уметно-
сти“.

Четвртак, 20. јул 2004.

Завршена је културно-историјска ма-
нифестација „Мишићеви дани“, осма по
реду, која је трајала од 12. до 20. јула. Ма-
нифестација је организована под покро-
витељством СО Мионација, у знак сећања
на војводу Живојина Мишића.

Четвртак, 20. јул 2004.

У манастиру Светог Николаја у Соко-
граду код Јубовића 200 младића и дево-
јака из матице и дијаспоре учествовало је
на традиционалној манифестацији „Моба
2004“, која је трајала до 19. августа. Вуко-
ва задужбина поклонила је учесницима
„Мобе“ Даницу за 2004. и лист Задужби-
не.

Среда, 21. јул 2004.

Вукову задужбину посетио је мр Ра-
дован Калабић, председник Матице исе-
љеника Србије. С представницима Заду-
жбине разговарао је о унапређивању са-
радње ове две значајне институције у Ср-
бији које раде на повезивању Срба из ма-
тице и дијаспоре.

Четвртак, 22. јул 2004.

У Рашкој је отворена Трећа међуна-
родна ликовна колонија „Јелена Анжуј-
ска“, чији је председник наш угледни
сликар из Париза Милорад – Бата Миха-
ловић.

Петак, 23. јул 2004.

Изложбом радова учесника десете
Бачке ликовне колоније „Тршић 2004“, у
Галерији на Саборишту завршен је бора-
вајући ученика основних и средњих школа
из свих крајева Србије у Вуковом Трши-
ћу. Ликовна колонија је потом наставила
рад са студентима ликовних академија
из Србије и Црне Горе.

Четвртак, 12. август 2004.

У Рашкој је отворена Трећа међуна-
родна ликовна колонија „Јелена Анжуј-
ска“, чији је председник наш угледни
сликар из Париза Милорад – Бата Миха-
ловић.

Петак, 23. јул 2004.

Изложбом радова учесника десете
Бачке ликовне колоније „Тршић 2004“, у
Галерији на Саборишту завршен је бора-
вајући ученика основних и средњих школа
из свих крајева Србије у Вуковом Трши-
ћу. Ликовна колонија је потом наставила
рад са студентима ликовних академија
из Србије и Црне Горе.

Четвртак, 12. август 2004.

У Рашкој је отворена Трећа међуна-
родна ликовна колонија „Јелена Анжуј-
ска“, чији је председник наш угледни
сликар из Париза Милорад – Бата Миха-
ловић.

Петак, 23. јул 2004.

Изложбом радова учесника десете
Бачке ликовне колоније „Тршић 2004“, у
Галерији на Саборишту завршен је бора-
вајући ученика основних и средњих школа
из свих крајева Србије у Вуковом Трши-
ћу. Ликовна колонија је потом наставила
рад са студентима ликовних академија
из Србије и Црне Горе.

Петак, 23. јул 2004.

Изложбом радова учесника десете
Бачке ликовне колоније „Тршић 2004“, у
Галерији на Саборишту завршен је бора-
вајући ученика основних и средњих школа
из свих крајева Србије у Вуковом Трши-
ћу. Ликовна колонија је потом наставила
рад са студентима ликовних академија
из Србије и Црне Горе.

Петак, 23. јул 2004.

Изложбом радова учесника десете
Бачке ликовне колоније „Тршић 2004“, у
Галерији на Саборишту завршен је бора-
вајући ученика основних и средњих школа
из свих крајева Србије у Вуковом Трши-
ћу. Ликовна колонија је потом наставила
рад са студентима ликовних академија
из Србије и Црне Горе.

Петак, 23. јул 2004.

Изложбом радова учесника десете
Бачке ликовне колоније „Тршић 2004“, у
Галерији на Саборишту завршен је бора-
вајући ученика основних и средњих школа
из свих крајева Србије у Вуковом Трши-
ћу. Ликовна колонија је потом наставила
рад са студентима ликовних академија
из Србије и Црне Горе.

Петак, 23. јул 2004.

Изложбом радова учесника десете
Бачке ликовне колоније „Тршић 2004“, у
Галерији на Саборишту завршен је бора-
вајући ученика основних и средњих школа
из свих крајева Србије у Вуковом Трши-
ћу. Ликовна колонија је потом наставила
рад са студентима ликовних академија
из Србије и Црне Горе.

Петак, 23. јул 2004.

Изложбом радова учесника десете
Бачке ликовне колоније „Тршић 2004“, у
Галерији на Саборишту завршен је бора-
вајући ученика основних и средњих школа
из свих крајева Србије у Вуковом Трши-
ћу. Ликовна колонија је потом наставила
рад са студентима ликовних академија
из Србије и Црне Горе.

Петак, 23. јул 2004.

Изложбом радова учесника десете
Бачке ликовне колоније „Тршић 2004“, у
Галерији на Саборишту завршен је бора-
вајући ученика основних и средњих школа
из свих крајева Србије у Вуковом Трши-
ћу. Ликовна колонија је потом наставила
рад са студентима ликовних академија
из Србије и Црне Горе.

Петак, 23. јул 2004.

Изложбом радова учесника десете
Бачке ликовне колоније „Тршић 2004“, у
Галерији на Саборишту завршен је бора-
вајући ученика основних и средњих школа
из свих крајева Србије у Вуковом Трши-
ћу. Ликовна колонија је потом наставила
рад са студентима ликовних академија
из Србије и Црне Горе.

Петак, 23. јул 2004.

Изложбом радова учесника десете
Бачке ликовне колоније „Тршић 2004“, у
Галерији на Саборишту завршен је бора-
вајући ученика основних и средњих школа
из свих крајева Србије у Вуковом Трши-
ћу. Ликовна колонија је потом наставила
рад са студентима ликовних академија
из Србије и Црне Горе.

Петак, 23. јул 2004.

Изложбом радова учесника десете
Бачке ликовне колоније „Тршић 2004“, у
Галерији на Саборишту завршен је бора-
вајући ученика основних и средњих школа
из свих крајева Србије у Вуковом Трши-
ћу. Ликовна колонија је потом наставила
рад са студентима ликовних академија
из Србије и Црне Горе.

Петак, 23. јул 2004.

Изложбом радова учесника десете
Бачке ликовне колоније „Тршић 2004“, у
Галерији на Саборишту завршен је бора-
вајући ученика основних и средњих школа
из свих крајева Србије у Вуковом Трши-
ћу. Ликовна колонија је потом наставила
рад са студентима ликовних академија
из Србије и Црне Горе.

Петак, 23. јул 2004.

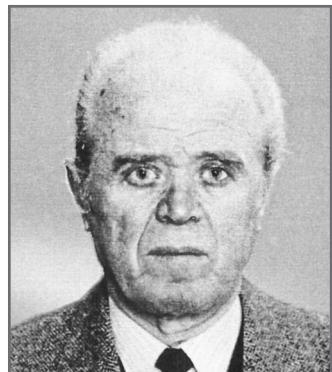
Изложбом радова учесника десете
Бачке ликовне колоније „Тршић 2004“, у
Галерији на Саборишту завршен је бора-
вајући ученика основних и средњих школа
из свих крајева Србије у Вуковом Трши-
ћу. Ликовна колонија је потом наставила
рад са студентима ликовних академија
из Србије и Црне Горе.

Петак, 23. јул 2004.

Изложбом радова учесника десете
Бачке ликовне колоније „Тршић 2004“, у
Галерији на Саборишту завршен је бора-
вајући ученика основних и средњих школа
из св

О ИСТОРИЈИ СРПСКОГ КЊИЖЕВНОГ И КУЛТУРНОГ
НАСЛЕДЈА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Преглед баштине

Милован Ј. Бошавац:
Историја српске
књижевности на
Косову и Метохији
1850–1941;
Издавачи: Айостироф,
Београд, и Инситијал
за српску културу,
Приштина
– Лейосавић, Београд
2004.

Ће једног народа не чине само дела велика-на, већ и оних мање значајних стваралаца чија су дела објективно скромнијих вред-ности. Овим делом Милован Богавац је до-принео да заувек буде уклопљена једна ве-лика бела мрља из историје српске књи-жевности, и да њена географска карта буде јаснија и потпунија. Захваљујући њему, са-дашњој, али и будућим генерацијама, ко-начно је постало доступно богатство новијег књижевног израза, културе и духа срп-ског народа на Косову и Метохији од поло-вине 19. до половине 20. века.

Пионирски пројекат овакве врсте, ова историја новије српске књижевности на Косову и Метохији представља, истовре-мено, и синтезу свега онога што је уопште до сада написано о овој књижевности, а написано је, зна се, исувише мало. За Богаваца је, по свему судећи, рад на овој историји представљао задатак од општеначног и националног значаја.

У књизи је дата слика књижевности од 1850. до 1941. године, односно настанак и развој књижевности на Косову и Метохији под турском влашћу, до 1912. године и између два светска рата. А та слика је из-ведене из ње саме, њеног вековног траја-ња и аутентичног доприноса укупној срп-ској књижевности и култури. Целокупна грађа је распоређена у четири поглавља: Предговор, Увод, Старији писци и Млађи писци. Крај књиге запремају поговор, ре-зиме на немачком, енглеском и руском језику, литература (избор), архивска гра-ђа, регистар имена и фотографија и белешка о аутору. У предговору и уводу говори се о политичким и културно-просвет-ним приликама у Старој Србији, а посебно на Косову и Метохији као њеном средишњем делу, од средине претходног, 19. ве-ка, до 1912. године, у којима је насталаја ова књижевност и о њеним карактеристи-кама.

У излагању је приме-њен хронолошки метод, а не периодизација и разврставање према те-матском опредељењу стваралаца. Редослед је дат по реду рођења, оту-да старији – они који су се јавили у време тур-ског периода и млађи – они који су књижевни рад отпочели по ослобођењу, 1912. године.

Значајнији књижевни ствараоци и дела више уметничке вредности обрађени су потпуније. Неке од обрада обимом и квалитетом су прерасле у мале огледе или мање монографске студије. Од старијих стваралаца значајнији су, поред познатијих – Манојло Ђорђевић Призренци, Зарије Поповића, Григорија Божковића, Милана Прибћевића и Дими-трија Фртунића – Хаџи Серафим Ристић, Никодим Савић, Стојан Капетановић, Ћетрко Фртунић, Монтиге Нинковић, Стојан Дајић, Севастијан Јовановић, Спасоје Илић, Стојан Зафировић и Андра Костић. Од двадесет млађих, колико их је нашло место у овој књизи, поменућемо оне који заузимају високо место у овој књижевно-сти: Петар Панић, Никола Гакчетовић, Атанасије Урошевић, Филип Букановић, Велимир Парлић, Миливоје Поповић и Милан Шарановић.

Андре Малро

Овом књигом забо-рављена, а после ослоба-ђања 1945. године из идеолошких разлога отерана у задати заборав, српска књижев-на баштина Косова и Метохије друге по-ловине 19. и прве половине 20. века нам се, најзад, после више од пола века враћа као нешто што не сме да буде заборављено. Књига је истовремено и непопречиво сведо-частност о непрекинутој многовековној уметничкој традицији на Косову и Метохији, као и то да уз манастире и цркве и друге споменике српске материјалне кул-туре, књижевност пре и више од свих других уметности представља највећу одбра-ну српског народа и један је од темељних основа његовог духовног и физичког оп-станка на овим нашим хиљадогодишњим престоним и пресветим просторима.

Професор Милован Богавац је нашој култури подарио значајно дело српске књижевне историографије за упознавање књижевне и културне баштине Срба на Косову и Метохији друге половине прет-прошлог и прве половине прошлог века. Јулијана ЗАКИЋ

Прије уважавајући

силазио у јужне крајеве наше отаџбине ради бележења народног музичког блага, увек сам наилазио на обиље нових народ-них мелодија. Изгледа као да је југ непре-сушни извор наше народног музичког гене-рија... Свуда осећате како све ври од му-зике у душама добрих људи нашега југа."

У јужном делу Србије посебно место заузима Пчиња. Специфичност ове области изражена је и у домену музике. "Пчињани имају јаче песничко осећање, погла-вito жene. У поетском народном ствара-лашту најлепše су лирске песме (лаза-ричке, жетачке, љубавне, комитске). Јубавне песме могу бити изразито чул-не. Истанчани осмерци и десетерци одају префинену и топлу женску душу. Песма-ти слика као ратараје присно везане за земљу и природу, као страсне љубавнике и ратнике (хајдуке и комите)"

Музичари из Пчиње „одувек су били познати као певачи у широј области. Занимљиво је да су поједина села у Пчињи била „специјализована“ за одре-ђене музичко-фолклорне садржаје. „Голочевац је познат по играорицима, а Нови Глог по певачима. Отуда и изрека „Голочевац играорци, а Глажани песмоноци“. Врсни певачи, и мушкарци и жене, били

су из рода Миринци у Новом Глогу.

Поред бројних народних певача, из Голочевца из Пчиње, потичу и неки школово-вани музичари, који су се својим музичким талентом афирмисали и ван граница наше отаџbine..."

Голочевац је планинско село на про-стору између река Трипушнице и Глошке реке. Налази се severno od Трговиша и предстаља једино насеље у Србији са овим именом. Обухвате четири мање: Колиље, Вртешку, Бурђинску и Доњу Махалу. „Помиће се у турским пописима из 15. века. Становништво је српско (сла-ви Петковдан, Св. Николу и Св. Јована, а сеоска слава је Петровдан), досељено у другој половини 18. века, из околних насеља, околне Врања, Куманова и Прешева."

Ово убаво пчињско село заступљено је и у српском именослову. Наме, из њега потиче фамилија Стефановић, чији је ро-доначеник Стефан крајем 19. века дошао у Врање. По њему је његов син Таса добио званично презиме Стефановић, а по род-ном селу и породични надимак Голочевац. Таса је имао синове Јована и Ристу, од којих је остало бројно потомство (Риста је имао чак шеснаесторо деце). Неки Стефановићи су свом званичном прези-

језично богатство као предност или препрека за превођење

Кочића у свету

Уз више труда и добре воље увијек је мотије наћи преводиоце који тајовој једнако мисле и осећају на језику којим су писали значајни српски писци и на који би преводили њихова дјела што би вриједна остварења наше књижевности приближило сјејеској књижевној сцени

јевне баштине, где му и јесте место, и да му тако прокримо пут до српских антологија, баш онако како то чине у другим културама и другим књижевно-стима. То можемо постићи дјелом овог писца на српске језике.

Рећи не многи да је Кочић готово не-преводив и – биће у праву. Јер, колико год су га језичка и тематска укоријењеност у раподичност завидног тла и ту-мачење патњи и радости душе свога на-

рода сврстали међу великане српске

приповјетке, толико су га учници неприступачним страним читаоцу и удалили од главних европских и српских позорница, упркос томе што његова стваралачка стремљенje из скоро сваке реченице зраче универзалним значењима. Има код овог мага ријечи лирских пасажа и мисаоно заокружених цјелина у којима ни једна јединица ријечи нема своје основно значење, него су свака за себе и све заједно вишеизначне и вишеслојне ме-тафоре које се, попут школске

штог одолијавају и монимом компиту а расцветавају се пред дашком пролетног лајора, отварају ономе који их ишчита-вају суштином и срцем колико и разумом.

Же треба, међутим, уступкну пред потешкоћама. Сасвим је сигурно да се може наћи преводилац који једнако друшту и мисле на језику којим је писао Кочић и језику на који би га преводили, а то значи да би у преводу вјерно одразили дух изворника. У том случају могли бисмо у једној књизи имати Мрачјаког проту на, ре-цимо, руском, француском, енглеском, немачком, шпанском и, наравно, језику његовог аутора за чију се вуковску и његошевску чистоту цијелим својим дјелом борио.

Тако у свијет отпремљен Мрачјакији прото лакше би нашао пут до европских и српских антологија. За њим би, већ упртим стазама, лакше кренули Мргуда, Луја, Симеун Ђак, Реља Кнежевић, Да-вид Штрбац, па и Онај иза каце, заправо, јунаци који су сушта слика менталитета људи једног краја и до сржи огњена ко-осионица једне чудесне филозофије. С њима, наравно, и змијањски пејази за које је највернији и најуверљивији Кочићев сљедбеник и настављач Ђуро Дамјановић записа да су сваки вијачи / ко у срцу има реч / небеске љубави. А зајед-но с тим вриједним књижевним дјелом и ми бисмо лакше налазили своје место под варљивим свјетлим претојаком.

На сличан начин и дјела многих дру-гих српских писаца за која се најчешће каже да су непреводива (Борисава Стан-ковића, на пример) лакше би стизала до српских антологија.

Ранко ПАВЛОВИЋ,
књижевник, Бања Лука

награду на такмиченju музичке омладине у Београду. Осим тога, сестре Голочевац су добитице и разних међународних музичких признања и награда, остварених на музичким такмичењима широм Европе (Шпанија, Италија, Аустрија и др.). Оне данас живе и раде у Аустрији и чланови су музичког оркестра Радио Беча.

Свој допринос очувању музичке баштине свога завичаја дали су и неки Голочевци, који се нису професионално бавили музиком. Један од њих је и Добривоје Голочевац (1908–1987), тгровац из Врања. Од њега је етномузиколог проф. Драгослав Девић, 1962. године у Врању забележио (мелографисао) најдалеко познату народну песму из старог Врања „Дуде, мори, бело Дуде“.

Осим у пчињском крају, презиме Голочевац јавља се и у околини Прибоја на Ли-му. Срећемо га у селу Крњача (заселак Бусари), на самој међи са Црном Гором. Матица им је у селу Комини код Пљевља, у коме и данас има Голочеваца. О то-ме како су добили презиме постоје две верзије: по првој, досељени су са (голог) Чева, планинске области у Црној Гори, а по другој, дошли су из места Голочевина (заселак Камене Горе) код Бордарева. Њихово крсно име је Ђурђевдан.

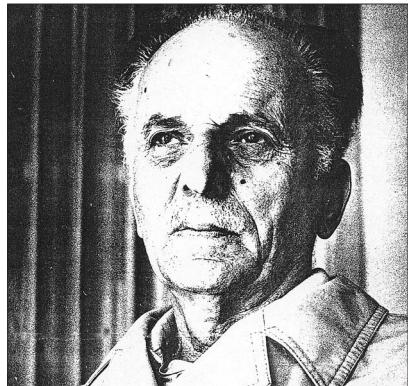
Фамилија Голочевац из Врања и Голочевци из Прибоја и Пљевља нису ме-убо-сно у крвном сродству. Осим тога, ова два презимена разликују се и по начину изговора (акценту): Голочевац (из Врања) и Голочевац (Прибој и Пљевља).

Тријун ПАВЛОВИЋ

ПРИМЕНА КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА, ИЛИ О ПЛОДОНОСНИМ ДОДИРИМА САВРЕМЕНОГ И ТРАДИЦИОНАЛНОГ

Поруке птица које ниско лете

„Свака генерација у свом развоју јење се на рамена својих предака”, мудро је научио српске нарашића Јован Цвијић, наши познани научник. А колико што данас јамшимо и претознајемо?

На конкретним примерима у раду говори се о томе како се поједине појаве из традиционалне културе, у целини или делимично, могу прилагодити за употребу у нашем времену у изменљивим условима. Тако бисмо постали културно богатији и сами себи ближи.

Кључне речи: културно наслеђе, пријена, богатство.

Пре стотинак година, на једно универзитетској свечаности, наш познати научник Јован Цвијић, између осталог, казао је да се „свака генерација у свом развоју пење на рамена својих предака“. То је позната истина, јер нови нарашићи (скоро) ништа из почетка не почињу већ само добрају и евентуално даље развијају оно што су њихови преци радили. Свет, дакле, није одједном настао (па ни од нас, свакако, култура не починије како би неки могли да помисле).

Људи, уосталом, и од животиња (птица и риба), то јест од њихова рада и понашања, понешто корисно могу да сазнају и науче, а како неће од минулих генерација својих предака. На пример, слон отворену рану на свом телу засипа прашином, земљом или песком. Или на њу ставља какав лист. Птица штук на своје сломљене ноге налепи слој густог блата (као што ми радимо са гипсом). Зашто људи закључују да ће ако ласте ниско лете скоро бити кише? Па, када је ваздушни притисак повишен мушкице се у свом лету спуштају у ниже слојеве ваздуха. Ловећи мушкице, природно је да се тада и ласте спуштају с њима. Наши чубани када је био тмуран и кишовит дан не би знали правца враћања стоке са пашом станицама. Али, они су се

тада управљали према кравама, које су, по материнском нагону, благовремено нагињаје онамо где су им била одлучења на телад. Азар и пета није послушкана пре сатних механизама? Запажено је, затим, да се пред појаву земљотреса неке животиње у зоолошким вртовима притеже узнемире и стају гласно да се оглашавају. Јапанци, као предзнак и најаву земљотреса, и неке врсте риба будно прате.

Када, дакле, од појединих животиња (птица и риба) може понешто корисно да се види, чује и научи, природно је да и за наше време и нове захтеве може од других људи, а пре свега од предака, много шта да се дозна и искористи.

У наредним излагањима биће, укратко, говора о неким конкретним примерима преузимања стваралачких основа од наших (ми обично мислим и кажемо прости) предака и њиховом подизању на виши, савремени ниво потребе.

Руска књижевност позната је као богата и разноврсна. Тако и руски балет. Обе ове гране уметности код Руса су се, међутим, развијале и богатиле преузимањем појединости из веома развијене народне књижевности, односно народних игара код тог народа. Ако је, пак, и код нас неки књижевник, рецимо Невесић, Андрић, Ђоно Попић, користио мотиве и грађу из народних предања и употеште народног живота и стваралаштва, да ли је грешио? Не, напротив, он је само тако постајао близи народу и разумљивији, а његово писање вернија документација ономе о чему говори.

Као игра и забава, и модерни спортивни настали су на основи народних игара и међусобног такмичења појединача или група. Зар и данас наша сеоска младеж не практикује одређена правила у држави, али и највећи народни језик Јер, до тада су српски списатељи, иако малобројни, писали неком мешавином црквенословенског, руског и српског језика, која за обичног човека из народије није била разумљива. Вук је, међутим, енергично захтевао да се на народ пиши његовим (народним) језиком. И, временом је настојање тог „неуког говедара“, како су учени и уображени Срби називали Вук, преовладало. Уз реформу језика Вук је извођао и реформу писма, то јест правописа. Отуда ми данас имамо једно од најпростијих и најсавршенијих писама уопште где сваки глас има само један писмени знак (слову) и правило је да се чита онако како је написано.

Неко време после Вукове реформе је

менчића (рецимо, пильци) могла је да даде идеју у некој потоњој игри карата.

Из области конзервирања појединих сировина (за храну), савсим јасно, дошло је и до савремене технологије конзервирања. И код културно неразвијених народа одавно је познато да се сировине држе на хладном месту, да се закопавају у земљу, суше, заливају масним састојцима. Све се то и данас код цивилизованих људи ради, али са више значаја и рада. Код арбанашких сточара и данас је познато остављање киселог млека с јесени на зиму и пролеће када се стока музе. Наиме, овчије млеко августа месеца (последњег месеца када се овце музе) укусели се, после тога пропсе у платнену кесу у којој стоји неколико сати да се из ње оцеди и последња кап воде (сурутке). Густа млечна маса потом се ставља у суд. Кад се суд напуни залије се слојем истопљеног масла (да до млека не би допира ваздух). Суд са млеком држи се на хладном месту. И зими, када стока им даје млеко, узима се мало, дода воде, размути и тако се добија врста јогурта или киселог млека.

Није ли савремени електрични грејач, помоћу којег се загрева или кува (убацивањем грејног тела одозго у течност), имао узор и претходника у одавно познатом начину кувања помоћу убацивања врелог камена у суд? Такав начин кувања млека примењивали су и наши сточари (у Босни и Македонији) све до половине прошлог столећа.

Па и подизање данашњих брана на води да би се (од притиска отицања воде) добила електрична енергија, зар није имало узора код традиционалног коришћења воденог пада за рад воденица и валивација?

Прећимо на примере у нас.

Познато је да је Вук Каракић са неистомишијеницима водио дуготрајни „рат за језик и правопис“. Тражио је, наиме, да се код Срба и за Србе как књижевни употребљавају народни језик Јер, до тада су српски списатељи, иако малобројни, писали неком мешавином црквенословенског, руског и српског језика, која за обичног човека из народије није била разумљива. Вук је, међутим, енергично захтевао да се на народ пиши његовим (народним) језиком. И, временом је настојање тог „неуког говедара“, како су учени и уображени Срби називали Вук, преовладало. Уз реформу језика Вук је извођао и реформу писма, то јест правописа. Отуда ми данас имамо једно од најпростијих и најсавршенијих писама уопште где сваки глас има само један писмени знак (слову) и правило је да се чита онако како је написано.

Неко време после Вукове реформе је

зика и писма, додатио се сличан случај са стварањем једног закона у Кнежевини Црној Гори. Наиме, при kraju 19. столећа у Црној Гори био је министар правде Валтазар Богишић. Тај учени правник је тада организовао сабирање материјала (у народу) о правним приликама и обичајима у Црној Гори. И на основи те грађе (и од ње) Богишић је стручно уобличио и саставио Имовински закон за Кнежевину Црну Гору. Овај закон је, дакле, само потврдио и легализовао оног што је у самом народу поникло и живело: народна обичајна пракса и понашања подигнути су на ниво државног закона. У правној струци то је био ниво, а стручна критика високо је оценила такво прављење закона. Уосталом, зар није поштовање законе, али и правдено (ми бисмо данас додали и демократски, мада о демократији тада у Црној Гори није могло бити речи), када се стока музе. Наиме, овчије млеко августе месеца (последњег месеца када се овце музе) укусели се, после тога пропсе у платнену кесу у којој стоји неколико сати да се из ње оцеди и последња кап воде (сурутке). Густа млечна маса потом се ставља у суд. Кад се суд напуни залије се слојем истопљеног масла (да до млека не би допира ваздух). Суд са млеком држи се на хладном месту. И зими, када стока им даје млеко, узима се мало, дода воде, размути и тако се добија врста јогурта или киселог млека.

Закон је настојаје да се стварају државни буџети посебно за уређење народних вода и изградњу вештачких језера. Тај закон је, дакле, само потврдио и легализовао оног што је у самом народу поникло и живело: народна обичајна пракса и понашања подигнути су на ниво државног закона. У правној струци то је био ниво, а стручна критика високо је оценила такво прављење закона. Уосталом, зар није поштовање законе, али и правдено (ми бисмо данас додали и демократски, мада о демократији тада у Црној Гори није могло бити речи), када се стока музе. Наиме, овчије млеко августе месеца (последњег месеца када се овце музе) укусели се, после тога пропсе у платнену кесу у којој стоји неколико сати да се из ње оцеди и последња кап воде (сурутке). Густа млечна маса потом се ставља у суд. Кад се суд напуни залије се слојем истопљеног масла (да до млека не би допира ваздух). Суд са млеком држи се на хладном месту. И зими, када стока им даје млеко, узима се мало, дода воде, размути и тако се добија врста јогурта или киселог млека.

Закон је настојаје да се стварају државни буџети посебно за уређење народних вода и изградњу вештачких језера. Тај закон је, дакле, само потврдио и легализовао оног што је у самом народу поникло и живело: народна обичајна пракса и понашања подигнути су на ниво државног закона. У правној струци то је био ниво, а стручна критика високо је оценила такво прављење закона. Уосталом, зар није поштовање законе, али и правдено (ми бисмо данас додали и демократски, мада о демократији тада у Црној Гори није могло бити речи), када се стока музе. Наиме, овчије млеко августе месеца (последњег месеца када се овце музе) укусели се, после тога пропсе у платнену кесу у којој стоји неколико сати да се из ње оцеди и последња кап воде (сурутке). Густа млечна маса потом се ставља у суд. Кад се суд напуни залије се слојем истопљеног масла (да до млека не би допира ваздух). Суд са млеком држи се на хладном месту. И зими, када стока им даје млеко, узима се мало, дода воде, размути и тако се добија врста јогурта или киселог млека.

Закон је настојаје да се стварају државни буџети посебно за уређење народних вода и изградњу вештачких језера. Тај закон је, дакле, само потврдио и легализовао оног што је у самом народу поникло и живело: народна обичајна пракса и понашања подигнути су на ниво државног закона. У правној струци то је био ниво, а стручна критика високо је оценила такво прављење закона. Уосталом, зар није поштовање законе, али и правдено (ми бисмо данас додали и демократски, мада о демократији тада у Црној Гори није могло бити речи), када се стока музе. Наиме, овчије млеко августе месеца (последњег месеца када се овце музе) укусели се, после тога пропсе у платнену кесу у којој стоји неколико сати да се из ње оцеди и последња кап воде (сурутке). Густа млечна маса потом се ставља у суд. Кад се суд напуни залије се слојем истопљеног масла (да до млека не би допира ваздух). Суд са млеком држи се на хладном месту. И зими, када стока им даје млеко, узима се мало, дода воде, размути и тако се добија врста јогурта или киселог млека.

Закон је настојаје да се стварају државни буџети посебно за уређење народних вода и изградњу вештачких језера. Тај закон је, дакле, само потврдио и легализовао оног што је у самом народу поникло и живело: народна обичајна пракса и понашања подигнути су на ниво државног закона. У правној струци то је био ниво, а стручна критика високо је оценила такво прављење закона. Уосталом, зар није поштовање законе, али и правдено (ми бисмо данас додали и демократски, мада о демократији тада у Црној Гори није могло бити речи), када се стока музе. Наиме, овчије млеко августе месеца (последњег месеца када се овце музе) укусели се, после тога пропсе у платнену кесу у којој стоји неколико сати да се из ње оцеди и последња кап воде (сурутке). Густа млечна маса потом се ставља у суд. Кад се суд напуни залије се слојем истопљеног масла (да до млека не би допира ваздух). Суд са млеком држи се на хладном месту. И зими, када стока им даје млеко, узима се мало, дода воде, размути и тако се добија врста јогурта или киселог млека.

Закон је настојаје да се стварају државни буџети посебно за уређење народних вода и изградњу вештачких језера. Тај закон је, дакле, само потврдио и легализовао оног што је у самом народу поникло и живело: народна обичајна пракса и понашања подигнути су на ниво државног закона. У правној струци то је био ниво, а стручна критика високо је оценила такво прављење закона. Уосталом, зар није поштовање законе, али и правдено (ми бисмо данас додали и демократски, мада о демократији тада у Црној Гори није могло бити речи), када се стока музе. Наиме, овчије млеко августе месеца (последњег месеца када се овце музе) укусели се, после тога пропсе у платнену кесу у којој стоји неколико сати да се из ње оцеди и последња кап воде (сурутке). Густа млечна маса потом се ставља у суд. Кад се суд напуни залије се слојем истопљеног масла (да до млека не би допира ваздух). Суд са млеком држи се на хладном месту. И зими, када стока им даје млеко, узима се мало, дода воде, размути и тако се добија врста јогурта или киселог млека.

Закон је настојаје да се стварају државни буџети посебно за уређење народних вода и изградњу вештачких језера. Тај закон је, дакле, само потврдио и легализовао оног што је у самом народу поникло и живело: народна обичајна пракса и понашања подигнути су на ниво државног закона. У правној струци то је био ниво, а стручна критика високо је оценила такво прављење закона. Уосталом, зар није поштовање законе, али и правдено (ми бисмо данас додали и демократски, мада о демократији тада у Црној Гори није могло бити речи), када се стока музе. Наиме, овчије млеко августе месеца (последњег месеца када се овце музе) укусели се, после тога пропсе у платнену кесу у којој стоји неколико сати да се из ње оцеди и последња кап воде (сурутке). Густа млечна маса потом се ставља у суд. Кад се суд напуни залије се слојем истопљеног масла (да до млека не би допира ваздух). Суд са млеком држи се на хладном месту. И зими, када стока им даје млеко, узима се мало, дода воде, размути и тако се добија врста јогурта или киселог млека.</p

АНТОЛОГИЈА СРПСКЕ ПОЕЗИЈЕ 20. ВЕКА
ОБЈАВЉЕНА НЕДАВНО НА НЕМАЧКОМ

Орфичка снага песничке речи

Манфред Јенихен, *Das Lied öffnet die Berge*, Песма раздваја брга, Gollenstein Verlag, Blieskastel

- Светлови, Нови Сад, 2004.

Y године прве олимпијаде другог миленијума нове ере – тако би можда почев да пише неки стари грчки хроничар да се тада, којим случајем, појавила оваква антологија српске поезије каква је ова. Антологију српске поезије 20. века, под насловом *Das Lied öffnet die Berge*, саставио је и предговор написао др Манфред Јенихен, професор Хумболтовог универзитета у Берлину, данас, по многима, најзначајнији слависта и србиста у Немачкој.

Наведени олимпијски момент изнесен је због тога што Јенихенова антологија заиста представља јединствени издавачки подухват, раван оним подухватима за које се на олимпијадама добија злато. Ни таква, ни слична тој, још се није појавила антологија српске поезије на немачком језичком подручју, а објављујући ову, проф. др Манфред Јенихен је показао да српска поезија 20. века својом поетичком, језичком, тематском и другим разгранатости ма стоји уз број великих европских песништва као што је француско, енглеско или немачко.

Поред жеље да представи што целовитију слику српске поезије 20. века, састављач је посебно било стало до тога да укаже на много момената књижевних и уопште културних веза између немачког и српског народа које имају дугу традицију, а које су у неким историјским тренуцима, као што је овај везан уз распад Југославије, биле прекидане. Тако може с правом да се каже да је проф. Манфред Јенихен овом антологијом умногоме обновио те везе. Поред тога, немачком културном простору, који је знао за тек неколико савремених српских песника, сада је понуђена цела лепеза нових, значајних имена од којих су многа већ позната другим европским и светским културама.

Разуме се да свака антологија почива на субјективном избору састављача и да увек постоји могућност да се учини неки „пропуст“. Али проф. Јенихен је, бавећи се низ година српском књижевношћу, тежио да сазна њене најважније токове и открије оне вредности које су универзалне. Осим тога, као аутор неколико антологија пре ове (саставио је и издао код истог издавача Gollenstein-а и антологије словачке и хрватске поезије 20. века) проф. Јенихен је користио и та своја драгоценна иструменти.

Дакле, идеја антологичара била је да се да оно што је највредније и што представља врхунац српске поезије 20. века, па антологија тако и почиве једном од најлепших српских песама уопште, Костићевом песмом *Santa Maria della Salute*. Као што и сам аутор каже, желео је да са слику српског песништва од модерне до постмодерне“. Ту слику чине 82 песника, од најстаријег поменутог Лазе Костића до најмлађе песникиње Ане Ристовић. Овој импозантној бројци треба да се дода једна импозантна бројка, а то је 35. Наиме, уз проф. Јенихен, песме у овој антологији преводило је још 35 преводилаца на немачки језик, међу којима је највише немачких песника и стручњака за српску књижевност. Уз све то, проф. Јенихен је написао опшiran, веома прегледан и прецизан предговор, а проф. др Никола Страјнић са Филозофског факултета у Новом Саду даје библиографске белешке о песницима.

На крају треба да се каже да је наслов антологије *Das Lied öffnet die Berge* парафраза једног стиха из песме *Дуж обала Рајне* М. Павловића, а тим насловом указује се на орфичке моћи српске поезије 20. века.

Н. С.

ДИЈАЛЕКАТСКА ОСНОВА ЕПСКИХ ПЕСАМА У ЗБИРЦИ МИХАИЛА ЛУКОВИЋА

Несаломљиви горштаци

Песме у овој књизи Михаила Луковића имају једну темељну језичку особину: испеване су у дијалекту. Михаилу Луковићу то сасвим доликује и припада. Иако је највећи део живота провео у градској средини (претежно у Београду), он је у својој поезији остао одан завичајном говору. А то је говор села Гајтана на падинама Радан планине и Петрове горе на југу Србије, и то из времена Михаиловог детињства и младости. Он га је упио с мајчиним млеком, да га никад не заборави. Тада говор омешао је све хоризонте његовога раног доживљаја света, на њему је одазвања и најдража свирка његове младости – јека гусала.

Говор села Гајтана по свим својим битним карактеристикама припада дијалекту српског језика који је у науци познат под именом *источнохерцеговачки*. Мада дијалектолошке карте не региструју простирање тог дијалекта у овом делу Србије, он је и те као видљив и жив. Наравно, донели су га досељеници из Црне Горе, Херцеговине, Рашке области и ужичког краја, који су са крајем 19. и почетком 20. века у великом броју настанили у планинским подручјима Топлице, Јабланице, Косанице, Топлице и Пусте Реке, дакле у оној области коју најчешће називамо југом Србије. Становништво Гајтана, као и многих суседних села, переклоп је из Мораче, Раваца, Ускока, Дрњака, Шаранаца, Пиве и Никшићке Жупе (неке породице потичу и из других делова Црне Горе), па се тако говор ових крајева (иначе прилично уједначен) заметну и у Гајтану, где нису затечени никакви староседеоци. Истини за вољу, с пражњењем планинских села Јабланице, Косанице, Топлице и Пусте Реке последњих десетака постепено чили и овај дијалекат, који је до пре педесетак година представљао велику и компактну оазу на југу Србије. Међутим, то важи и за остале дијалекте које су на том терену укоренили српски досељеници из неколико различитих миграционих струја.

Касно укључивање ових крајева у електричну мрежу Србије (пре 30-40 година) одгудило је пропадање тих дијалекта, али је појављивање радио и телевизијских програма њима задало ударац од кога се никада неће опоравити.

Зато дијалектски израз епске поезије Михаила Луковића данас представља драгоцену сведочанство о говору његовога родног села, и то о говору какав је некад био на овом подручју, пре разорног утицаја савремене цивилизације. Кад је било право време – док је био хомоген, *источнохерцеговачки дијалекат* у Горњој Јабланици није био (као ни други дијалекти) лингвистички истражен. Зато, први корак у истраживању неког језичког слоја те дијалектске оазе учинио је пре двадесет година писац ових редова обраћујући ономастику (топонимију и антропонимију) села Гајтана („*Ономастички прилози*“, IV, Београд, 1983). Епска поезија Михаила Луковића даје нам првобитну слику тога дијалектског подручја

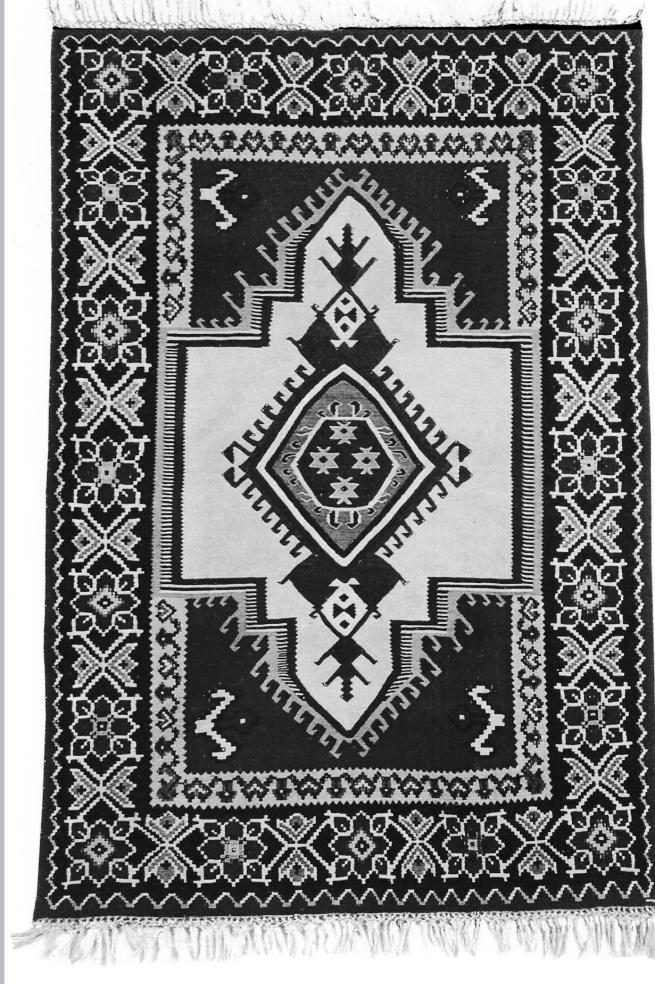
Народне школе у Пиротском округу

Жеке књиге, упркос значају, остају незапажене, пошто ако нису објављене у издању неке веће издавачке куће. Такав случај је и са књигом Драгослава Војчића *Народне школе у Пиротском округу 1878–1914*, за коју се може рећи да има локални карактер. Међутим, начин на који је урађена може да послужи као пример за оне који желе да раде сличне. Књига је плод истраживачког рада за један период и регион, који није довољно истражен. Такође, Војчић поред тог образовног и васпитног аспекта, представља историјски пресек, то јест утицај историјских дешавања на развој народних школа у пиротском крају.

Може се поставити питање – зашто се као почетна година узима 1878. После српско-турских ратова (1876–1878) пиротски крај је ослобођен и припојен Кнежевини Србији и подељен на четири округа: нишки, пиротски, врањски и топлички. У то време Пиротски округ је имао 171 насеље са око 77.000 становника, а Пирот као варош око 8200 житеља. Занимљиви су и подаци из 1883. године где се каже да је било 24 школе и 48 богомоља, значи цркве, манастира и капела. Једна школа је долазила на 3204 становника, а једна богомоља на 1602.

Књига *Народне школе у Пиротском округу* није намењена ширем кругу, већ онима који се баве истраживањем развоја школства у Србији. Она показује колико има разноликости од краја до краја, што је заправо богатство једне културе, језика, једном речју, народа.

К. Г.

ја и ми га тако „конзервираног“ можемо изнова истраживати. Ваља се надати да ће и ова поезија и сви дијалекатски типови на темену Горње Јабланице, Косанице, Топлице и Пусте Реке битиближе испитани у скорој будућности.

А када је уопште реч о *источнохерцеговачком дијалекту*, треба се подсетити чињенице да је то најраспрострањенији дијалекат српског језика (с извесном унутарњом разуђеношћу), који обухвата југозападне крајеве Србије (између Лознице, Ужица, Прибоја, Пријепоља, Ивањиће и Чачка), северозападну половину Црне Горе (између Рисна, Никшића, Колашина, Пљевља и херцеговачке границе), целу источну Херцеговину (од Неретве до црногорске границе), босански део Подриња, Босанску крајину и знатне делове суседних области: северне Далмације, Лике, Кордуна, Баније и Славоније – дакле све оне крајеве које насељава српски народ (иако су се последњих година Срби у некима од тих крајева знатно прорешили). У науци је овај дијалекат означен ужим регионалним именом (*источнохерцеговачки*) јер је источна Херцеговина (а она се некада простирила од сливна Неретве до горњег тока Мораче и доњег тока Лима) вековима била исходиште снажних миграција српског живља у свим правцима (отуда и стара изрека: „Херцеговина све насељи, али себе не расели“).

Понајвише због такве распрострањености, овај дијалекат послужио је као основица савременом српском књижевном (стандартном) језику. О таквој његовој улози у развоју српскога књижевног језика у 19. веку веома је много писано и расправљано у науци. И поред тога, књижевни језик увек подразумева надградњу и уједињавање, односно напуштање неких особина давно одомаћених у језику обичног народа, па то важи и за *источнохерцеговачки дијалекат*.

Др Милош ЛУКОВИЋ

ХРОНИКЕ СЕЛА – ГОДОВИК

Књига учитељице од стотину лета

Оно што је за човека његова лична карта, за село је то његова хроника – под условом да је има објављену. Ако је нема, село је осиромашено, а таквих је неупоредиво више него оних чије су хронике већ појавиле.

Ово је прави подвиг аутора: Гина Мићић-Буквић рођена је 1912. у Годовику, код Пожеге; учитељску школу завршила је у Ужицу

1932. онда следе школе у којима је учила децу: Равни, Никојевићи, Гугаљ, Атеница, Каменица на Столовима где је неколико пута извођена и на стрељање, а као учесник НОВ-а добила је град Чачак где је била инструктор и референт за народно просвећивање.

По потреби службе премештена је у Прелину, а после завршене педагошке школе добила је Београд – основне школе „Стеван Синђелић“ и „Максим Горки“. Као професор, пензионисана је у звању педагошког саветника (1964).

Писањем се бавила напредо са радом у школи (а напредо се и дошколовала на ВПШ), на страницама *Просветног прегледа* и *Савремене школе*, а стигла је да објави и неколико књига: збирку прича из живота *Сунце никад не залази*, затим прво издање хронике *Годовик – мој завичај* (1998). Била је то права храброст – објавила је и три романа: *На раскршћу живота* (1999), *Осмех судбине* (2000), *Хаљина од тила* (2003).

И то није све: усредила је збирка песама *Памтим* (2003), а круну списатељског рада свакако представља друго, допуњено, издање хронике Годовика. Желела је да допуни прво издање, али и да дода нове податке до којих је дошла или указивањем читалаца или сопственим истраживањем.

Хроника *Годовик – мој завичај* личи на друге хронике по својој структури. Садржи битне елементе сваке хронике: географски положај, климатске прилике, привреда, просвета. Али, није исто ако хронику пише неко са стране или мештанин, познат и старији и млађији генерацији. Оно што задиљује јесте спремност учитељице да у овим годинама ишчите гомиле књига, посрећује куће, прикупља, бележи, јер је сведока много, иако је Годовик све мањи.

Тако се јавности представља сеоска учитељица која је и песник и романописац и хроничар! А то није лако. Гина је да ради савремено, стрпљиво и за похвалу, о чему сведочи приказ првог издања хронике, а посебно пристојно место у лексикону писаца просветних радника Србије, први том, Београд, 2001 (автор одреднице Милivoje K. Трнавац).

Да би се ово издање појавило у овом нашем времену, била је свакако потребна пре свега финансиска помоћ (то је највећа мука свих хроничара), па ми с разлогом истичемо имена из Захвалнице: проф. др Јован Мићић, који је помогао у прикупљању грађе, срећивању материјала; Радослав Б. Мићић, Драган Р. Мићић, а свакако посебну захвалност добио је Бранислав Веснић, познати фотографер, чији је труд очигледан: снимци свих знаменитих места овога села! Истичемо још нека имена, јер је и њихова помоћ старој учитељици била драгоценна: Мирослава Станковић, Вељко Н. Мићић, Стево Д. Јелић, Милка И. Мићић. За сваку је похвалу што су пожешки Свитак и Месна заједница Годовика помогли ауторки, што заслужује и нашу пажњу.

М. П. Ђ.

НАРОДНО ПРИПОВЕДАЊЕ ОД БРЕКОВА
Д

ИСТРАЖИВАЧКИ ПОДУХВАТ НАСТАО ПОСЛЕ ДВЕ ДЕЦЕНИЈЕ

Озринићи на длану

Петар Пејовић: Озринићи – једно Старе Црне Горе, Београд, 2004, 552 стр.
великог формата + 7 картице.

Са великим задовољством покушајемо да, укратко, представимо једно изузетно научно дело – спој географије, историје, етнографије, етнологије, антропологије и ономастике – књигу Петра Пејовића *Озринићи – племе Старе Црне Горе*.

Озринићи, једно од централних племена Старе Црне Горе, део староцрногорске Катунске нахије, уз Његуше и Цице примар и узор у току ослободилачке борбе Црне Горе чији је исход био стварање нове црногорске државе под војством владара и владара Петровић-Његоша, били су, очигледно, велики изазов за П. Пејовића.

Рађени, и настали, на принципима методологије истраживања које је поставио Јован Ердељановић, један од првих међу европским антропозомизам, аутор велике студије *Стара Црна Гора* (1926), Пејовићеви *Озринићи* су зачети упорним теренским радом 1981. године, од куће до куће, од домаћина до домаћина. Међутим, по самим ауторовим речима, увидевши да само теренским истраживањима, због сталних миграција из

села у град, не може постићи основни задатак и да је сакупљена грађа недовољна за упознавање прошlostи Озринића, аутор исписује грађу (записе са терена 1910. и 1911. г.) из заоставштине академика Јована Ердељановића (Архив САНУ) и из збирке Андрије Лубурића (Архив Србије), затим катастарске податке Општине Даниловград за Загреду и Општине Цетиње за остало део Озринића, као и грађу из веома бројне историјске, географске и ономастичке литературе.

Исход Пејовићевог великог, двојеценијског напора је срећан. Добили смо вредну књигу.

У Озринићима налазимо *Општи дло и Посебни дло*. Општи дло садржи следеће целине: 1. Област (Границе, Положај, Име), 2. Природни услови (Области рељефа, Клима, Воде, Биљни и животински свет), 3. Приредни живот (Сточарство, Земљорадња, Саобраћај, трговина и привредна средина), 4. Племе у прошlostи (Историјске прилике, Трагови ранијих насеља), 5. Становништво (Уопште о становништву, Насељавање, Ислаживање / општи правци /, Стан-

ринци, Поријекло Озринића), 6. Друштвене прилике (Катуни и села, Кнежине и кнежеви, Племе и племенски живот).

Посебни део, најпре, доноси изузетно исцрпна обавештења о озринићким селима (стр. 101-352). Ту су, пре свега, Чево (Мишке и Првете, Залубче и Доњи Крај, Вojинићи, Крижев до и Кута, Ожеговице), те Велестово и Барјамовица, Марковина, Ластва Чевска, Убли Чевски, Бијеле Польане, Загреда. Следе Микротопонимија Озринића (367-409), врло корисни, и богати, Регистар географских имена и локалитета (410-440) и Антропонимијски регистар, и, на крају, Репрезензије, Фотографије и Карте.

Рекосмо, истражити-проучити *Озриниће* Старе Црне Горе и историјски и географски и пописивачки за Пејовића је био велики изазов. Студија о овом племену није дата једнострano – представља посебан облик литературе: смењују се у књизи историјски извори и легенде, при чему се ни једно ни друго ниуколико не смеју занемарити – с једне стране, више од хиљаду фуснота показује обим литературе којом се Пејовић служио, а,

Вукова родна кућа у Тршићу

с друге, црногорски простор је, рекли бисмо, више него други словенски, посебан по поштовању предања и живе речи (како пише један од рецензентата ове књиге, „познато је да је у епским крајевима, каква је Стара Црна Гора, предање тако рећи пратило историјску истину, јер су се поштовали традиција памћења догађаја из прошlostи и генеалошке појаве у становништву“).

Не можемо овде много рећи о свему ономе што је Петар Пејовић урадио. У овој цртици морамо напоменути једно: импресивно је оно што нам је донео (довољан би био само један цитат, један пример из обраде озринићких насеља па да се то скхвати; но, за то, овде, нема места). Следећи најбоље резултате

те Цвијићеве и Ердељановићеве антропогеографске школе, ако не претерујемо, П. Пејовић је постигао и више – захваљујући новим сазнанимима, и резултатима, насталим у другој половини 20. века.

Пред нама је, рекосмо, изузетно дело. Петре Пејовићу, срећно Вам било!

Мр Желько ЂУЛИЋ

ПОЧЕЦИ БИБЛИОТЕКАРСТВА У НОВОВЕКОВНОЈ СРПСКОЈ ДРЖАВИ

Књига беше „на ползу“

Најобразованији и највиђенији људи у Србији у 19. веку били су ујемељивачи библиотека. Следећих их, и већина усавијана новоусавијана државе оснивала је своје књижнице

библиографије *Два века новије српске књижевности 1776-1976*. сазнајемо да је за 125 година (1776-1901) преведено и објављено 105 наслова, од чега највећи број у Новом Саду. Ове развојне линије културе почини да прати и развој библиотекарства у Србији.

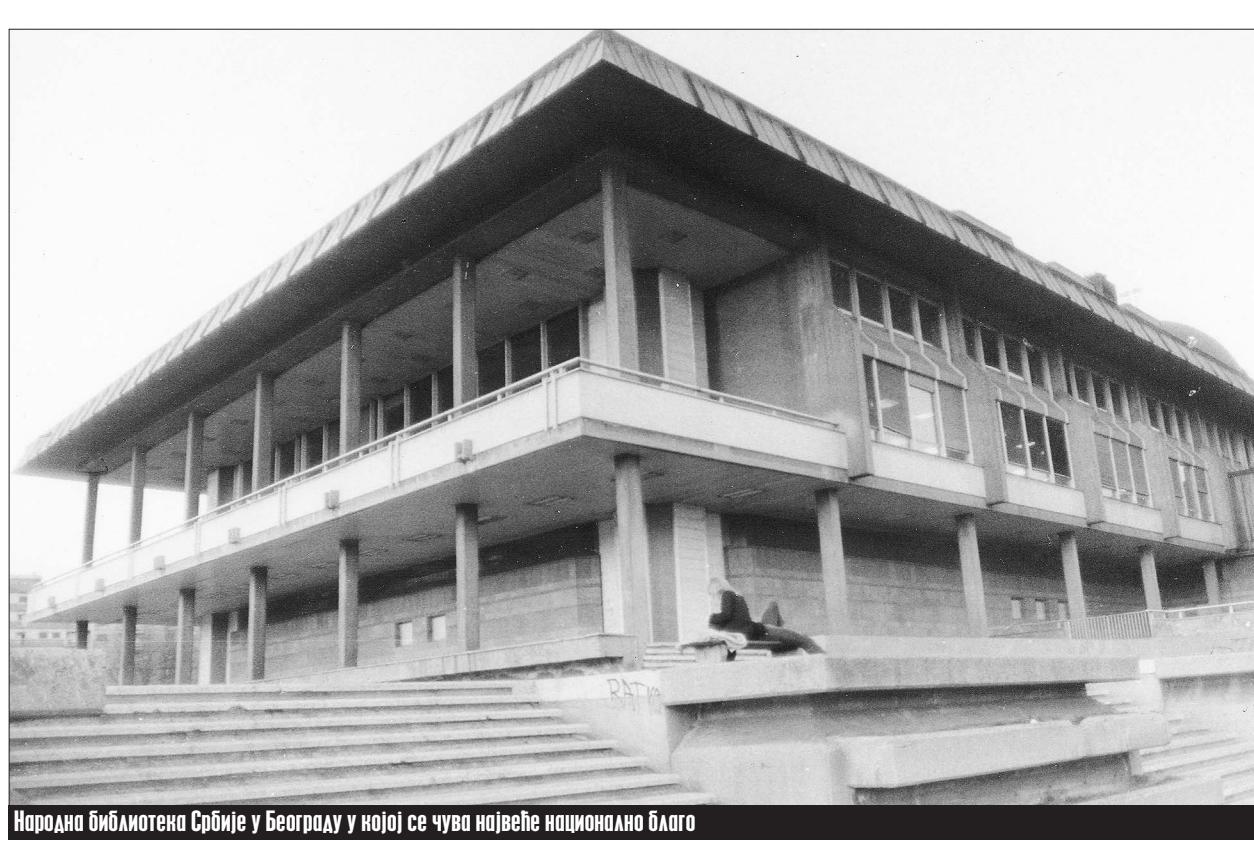
Као најзначајнија међу библиотечким установама јавља се српска национална библиотека – Народна библиотека Србије. Према подацима саме Народне библиотеке Србије, изнетим поводом 150-годишњице ове установе, 1982. године, њен зачетак налазио се у скромном фонду од 800 књига при Књажевској српској типографији из 1832. године, који је почeo да се сређује по принципима „јевропејских библиотека“. Податак о ових 800 књига потиче из *Забавника* Димитрија Давидовића (1789-1838), ученог Србина из Земуна и секретара кнеза Милоша у то време. Следећих 17 година, од 1832. па до 1859. године, када библиотека, на чијем се челу тада налазио угледни филолог Ђура Даничић (1825-1882), и званично добија назив Народна библиотека Србије, пресудне су за формирање ове установе у модерну националну библиотеку.

Већ 1838. године тај први фонд

књига прешао је у надлежност Попечитељства просвешћенија и, што је још важније, те исте године је обогаћен и повећан откупом личне библиотеке Лукијана Мушићког (1777-1837), а већ 1839. и откупом библиотеке Атанасија Стојковића (1773-1832), ученика Србина, професора на Харковском универзитету. Захваљујући овим приносима, Народна библиотека је убрзо по пресељењу из Крагујевца у Београд, 1841. године, већ 1844. године имала 1.421 књигу и 2.863 библиотечке јединице. Др Милован Спасић (1817-1908) ове исте, 1844. године, по налогу Јована Стерије Поповића (1806-1856), начелника у Министарству просвете, сачинио је први попис, извештај о стању и предлог мера за библиотеку. Године 1846. откупљена је и лична библиотека Михаила Германа, изасланица кнеза Милоша у Буковешту, а 1853. године, као први „правитељствени“ библиотекар, у Народну библиотеку долази Филип Николић (1830-1867), који је до 1856. године израдио главни каталог, азбучни каталог са листићима и систематски каталог подељен у 20 научних група, за преко 8.000 књига, колико је библиотека бројала у то време. Тиме је завршено једно успешно раздобље у животу ове установе, у коме се њен књижни фонд удесетостручио, а стручни рад добио све карактеристике професионалног библиотекарског рада. После Ђуре Даничића, до краја 19. века, на целој овој установи дошли су још четири знамените личности из круга српске интелигенције, посведочујући тиме да је успон целокупне српске модерне културе био омогућен и стасањем нових, изузетно образованих нараштаја: Јанко Шафарик (1814-1876), Стојан Новаковић, коме је посвећена једна објављена докторска дисертација (Д. Бараћ: *Библиотекарство Стојана Новаковића*, 2002.), Јован Башковић (1834-1892), филолог, и Нићифор Дучин (1834-1892), архимандрит.

Поред са развојем Народне библиотеке Србије, као националне библиотечке установе, ишло је и оснивање других библиотечких установа, посебно читалишта, којих је, према подацима Народне библиотеке Србије, године 1874. било укупно 52 са 7.888 књига, 53 наслова домаћих и 29 наслова страних новина и часописа у 637 примерака. Међутим, исто толико су биле значајне ове установе, без којих функционисање нововековне српске државе није уопште било могуће. Ове, у ствари специјалне библиотеке, настају упоредо са настајањем научних, војних, банкарских, лекарских и других фундаменталних установа друштва и државе у 19. веку. Тако је, на пример, већ 1842. године основана Библиотека Друштва српске словесности, који је установљено претходне, 1841. године, а почетни фонд је износио 89 књига из поклоњења библиотеке Димитрија Тирола (1793-1857), културног и јавног радника, великог пријатеља Вука Каракића, који је покушао да у Темишвару оснује „Друштво љубитеља књижевства српског“. Библиотека је од 1864. године носила име Библиотека Српског ученог друштва, а од 1886. године Библиотека Српске краљевске академије. На први помен Војна библиотеке наилазимо већ 1838. године, када је кнегијевим указом из маја те године Војнополициска канцеларија одвојена од Државног савета, али Војна библиотека која имаје континуитет до данашњих дана датира из 1862. године, када је основано Министарство војној као самостална државна установа. Библиотека Српског лекарског друштва, основана 1873. године, само годину дана по оснивању самог друштва, има свог претечу у оснивању Лекарског читалишта, до кога је дошло на иницијативу др Пацека, а које је требало да помогне малобројним лекарима у Србији да дођу до потребне литературе. Библиотека Народне банке Србије та које прати развој и успон ове значајне монетарне установе. Закон о Народној банци Србије (њено пуно име је било Привилегована народна банка Кнезевине Србије) потврђен је 6. јануара 1883. године, када је основана и библиотека, мада је сама банка са редовним радом почела 2. јула 1884. године. Још три специјалне библиотеке основане су у 19. веку: Библиотека Министарства иностраних послова (1886). Библиотека Српског хемијског друштва (1887) и Библиотека Министарства народне привреде (1891).

Овај, само летимичан преглед најзначајнијих библиотечких установа насталих у 19. веку, показује колико је била велика брига једне младе државе да успостави пуноћу свог културног идентитета, оличеног и у овој врсти установа. **Милош НЕМАЊИЋ**

Народна библиотека Србије у Београду у којој се чува највеће национално бого

ИЗ РАДА ОГРАНАКА ВУКОВЕ ЗАДУЖБИНЕ У НИШУ, ГАЈДОБРИ, БЕОГРАДУ, МАГЛИЋУ И ЛОЗНИЦИ

У знаку Устанка

Програм активности Огранка Вукове задужбине у Нишу био је у знаку јубилеја српског устанка и редовних програма везаних за српски језик и писмо Ћирилицу. У духу овог јубилеја 27. јануара 2004. године одржана је и свечана академија под називом „Три празника и дух младости“ (Вук – Први српски устанак – Свети Сава). Огранак Вукове задужбине у Нишу приступио је и нишки Правни факултет чији су чланови дали допринос обележавању ове велике годишњице. Тако су они у оквиру Дана Правног факултета пригодним предавањима о Србији Вуковог доба дали своје видење и представу о Србији минулог времена и Вукове улоге у таквој Србији. Учествовали су проф. др Слободан Стојчић, проф. др Драган Николић и доц. др Небојша Ранђеловић.

Огранак је на дан Вуковог рођења расписао конкурс на тему „Вук и Први српски устанак“ на који су се пријавили ученици средњих школа из Ниша.

На Годишњој скupштини Огранка која је одржана 30. јуна 2004. године поднет је извештај о раду за 2004. годину, затим план рада за наредну годину са акцентом на учвршћивање сарадње са другим огранцима Вукове задужбине. Огранак ће се активирати у прикупљању пренумераната за алманах Даницу за 2005. годину и постараће се да се обезбеде пословне просторије у којима било било седиште Огранка.

У наредном периоду биће објављен конкурс за средњошколску и студентску омладину поводом Вуковог рођења, али ће Огранак радити на обележавању и других значајних годишњица.

Мр Милунка МИТИЋ

Билтен из Гајдобра

У месецу августу 2004. године изашао је први број Билтена Огранка Вукове задужбине у Гајдобрима. У одељку – причања и приговарања – аутор Ратко Штутић написао је: „Допустите да у овом кратком уводу подсетим на оно место у Јеванђељу по Јовану где се говори о томе шта се забило када је Исус распет и да укажемо на оно што из тога места следи. Потпо, наиме, Пилат написа – Исус Назарењанин цар Јудејски и то метнут на крст – затраже од њега јеврејски првостепеници да скине тај натпис, а да сам Исус рекне што писах писах, дајле, што је написано – остаје. У основи ове Пилатове одлуке не стоји пушка осноност тог римског намесника Јудеје, иначе клучне личности мита о Христовом страдању, него света о ефемерности изговорене речи у односу на записану.

Мора бити да је те истине (која у негативној формулатији гласи као да се није ни додгило оно што није записано) био свестан и јереј Јован Гргуревић који је давне 1908. године оставио следећи запис: – Ова је читула Гргуревића у Зупцима. У спомен умрлих свога рода читулу је ову приредио и преписао из читуле писане 1827. године јереј Јован Гргуревић, духовник државне казнионице у Зеници лета Господњег 1908. јануара месеца.

Стара читула од 1827. године бијаше уvezана у кожне корице и на њима урезани ликови: распећа Спаситеља и св. Ђурђа. У њој је био папир руски, руком рађен, аписан је с почетка србо-словенским словима, као што је то и у ову, спомена ради, уведен. С почетка, уписанавана су само мушки, а од пола читуле засебно женска имена. Ратко Штутић у свом напису даље каже: „Овај запис заиста нас уверава да написано остаје. За хвалајући љему, сачувана су имена и оних Гргуревића, који су умрли средином 18. века, а чији су надгробни белези можда већ изгубили сваки траг људске руке, која их је исклесала, потонули у ледину и поново постали оно што су некада били – стања камен.

Они који су ову читулу спасли од пропасти крајем шездесетих година сада већ прошлог века, дарују је Огранку Вукове задужбине у Гајдобрима као прву реликвију у његовој збирци, заједно са многобројним предметима начињеним у Херцеговини крајем 20. века и обилном грађом о народном животу и обичајима“.

Прикупљање ове грађе почело је давне 1969. године и део је приказан на изванредно припремљеној етнографској изложби поводом летњих игара у Гајдобрима. Оно што су тада људи казивали записано је и до данас сачувано. Поједини казивачи и сами су писали своје приче од којих се неке, у виду аутографа, приказане у Билтenu. Ево још једне истине о томе да оно што је записано од заборава је сачувано.

Будући да су у Огранку Задужбине уверени у значају писане речи, са великим захвалношћу дародавцу, примили су ову читулу као драгоцену реликвију која ће означити почетак једне активности која подразумева да се сви догађаји у раду Огранка као и у животу села бележе и трајно чувају. Управо је Билтен Огранка Вукове задужбине у Гајдобрима први и прави наговештај и потврда да ће писана реч бити темељно определење у раду овог огранка, било да се она бележи у виду билтена или у неком другом облику јавног гласила.

Овај први број Билтена излази релативно брзо након оснивања Огранка у Гајдобрима. Део материјала чували су појединци десетинама година и упоредо наставили са прикупљањем да би данас, појавом билтена, драгоцену усмену казивача била доступна широком кругу читалаца.

Они који су приредили ово издање трудили су се да прилоге у њему саберу у складан садржај који ће у потпуности одговарати духу Вуковог и програму Огранка. Тако је билтен одштампан на 130 страница, у седам следећих поглавља: Основачка скupштина, Причана и пригово-

рања, Упитник, Сведочења, Истраживања, О Херцеговини, Пет песника из Гајдобрима.

У првом поглављу објављен је материјал са основачке скupштине у коме се посебно истиче беседа управнице Вукове задужбине Слађана Млађен која је у надахнутом говору изразила велико задовољство што се Огранак оснива у овој средини, што је припремљен изузетно добар и свеобухватни програм иза кога стоје „људи који држе до народне традиције и до свог националног бића“.

У одељку Причана и приговарања говори се о народном животу, језику и обичајима. Ту је велики број необичних имена места у Херцеговини, већи број пошалци, поруга, кратких дијалога и друге грађе из народног живота.

Следеће поглавље чини Упитник за прикупљање грађе о аграрној реформи, колонизацији и колективизацији у Гајдобрима 1945–1955. године. Уз помоћ овог упитника прикупља се део грађе за будућу монографију Гајдобрима.

Простор за оне који ће говорити о свом животу и околностима у којима су радили носи назив Сведочења. У овом првом броју сведоци минулих времена су Бранислав – Бранко Митрушин, Ристо Добранић и Драго Боснић.

Радови који су резултат стрпљивог Истраживања сабрани су у једну целину. Милован Т. Божковић пише о манастиру из 14. века који се налази у атару Гајдобрима, Чедо Говедарица о школи у Гајдобрима од настанка у 17. веку до 1945. године, Ратко Штутић далеко је зашао у историју

Задужбинари
Вукове задужбине (67)

БЕОГРАД

1. Јасмина Пауновић и Смиљка Богдановић (велики доbroтвор), у спомен мајци Јелени Богдановић, професору српског језика
  2. Соња Антанасијевић
  3. Анита Бабић
  4. Милорад Богдановић
  5. Радослав Богдановић
  6. Дубравка Божић
  7. Марија Бокић
  8. Милан Бокић
  9. Слободан Бошњак
  10. Богомирка Загрић
  11. Коста Илић
  12. Радмила Магура
  13. Миле Нисић
  14. Радмила Петровић
  15. Слободан Потузић
  16. Марјена Сремо
  17. Синиша Станивук
  18. Милада Станковић
  19. Светлана Станковић
  20. Милорад Толимир
  21. Тихомир Ђетковић
  22. Велимир Шешум
- НИШ**
1. Мића Илић
  2. Данијела Поповић
  3. Милица Стојановић
- НОВИ САД**
1. Гордана Милићевић
  2. Ранка Скутелис
- КУЛПИН**
1. Тодор Раданов
- МАГЛИЋ**
1. Татјана Андрић

својим чланком о симболима Гајдобрима и њиховом извornom значењу – о грбу и печату из 18. века.

О Херцеговини текстови су Јоаникија Памучина (1810–1870) – Ђоје је име него велико bogатstvo, затим Луке Грђина Бејлекосића 1857–1915) – Ево како се у нас nose, одломак из књиге – *Из народа о народу*, и текст Пера Слијепчевића (1888–1964) – Херцеговачке линије.

Седми одељак у билтenu носи назив *Пет песника из Гајдобрима*. У њему су кратки прикази и одломци из књиге песама Његослава Божковића (*Чавашки покољ*), Јова Радоша (*Плакавац*), Александра Павића (*Страшило у снегу*), Мире Грк (*Камен на драчу*) и Александра Греда (*Вранило*).

Билтен је ликовно опремљен фотографијама и цртежима као што су: просурњак на насловној страни – дрвени печат из 1893. који се утичује у тесто о крсној слави, преља из Кифиног села код Невесиња, вршачка из 1929. године, плоска, рад Вула Шигуда, Срњак код Хума 1920., породица Галић, Бобани 1903. у народној ношњи, цртежи Милослава Шутића из динарског краја и други прилози. Одговорни уредник Митар Шутић.

Митар ШУТИЋ

Из Друштва „Свети Сава“

Сматрајући двестагодишњицу Првог српског устанка од капиталног значаја за историју Србије и њеног народа, и жељени да достојно и достојанствено обележи тај јубилеј, Друштво „Свети Сава“ је припремило три велика пројекта којима се желело укључити у прославу. Хтели смо да пројекти буду радни и да имају видљиве и конкретне резултате који ће имати трајну вредност. Мислили смо да сваки други начин обележавања који је за једнократну употребу и чији домети нису дуготрајни, не би био достојан овако важног датума наше новије повести. Свако свечарење ради свечарења, или краткотрајни блесак без одјека, сматрали смо губљењем средстава и времена, али и јефтињим поентирањем да би се засенила јавност.

Поред својих редовних делатности у току 2004. године, Друштво „Свети Сава“ испланирало је и три велика пројекта у нади да ће на њима добити подршку друштва, институција и појединача. За сада је све остало само на папиру, тј. силним писмима којима смо покушали да пријавимо на отворене фондове надлежних за ту сврху, а који су остали губи и неми на наше молбе. Без обзира на то, ми смо ево данас привели крају нашим другим пројектима, а трећи је већ уврлико у припреми.

Наиме, први пројекат се односио на Конкурс за наградне књижевне темате ученика основних и средњих школа са територије Србије и Црне Горе са слободним темом Два века модерне Србије, као и радном темом Свети Сава и Светосавље. Друштво, као што је већ познато, традиционално, сваке године о Светом Сави дођељује награде за најбоље литељарне радове на слободну тему посвећену светосављу. До сада је већ штампана и збирка радова награђених ученика, после првог петогодишња (2001). Ове године, међутим, конкурс је пропријерен са још једном темом чиме су ученици основних и средњих школа били подстакнути да

ма и сатови који је даровао тадашњи министар вера проф. др Војислав Миловановић. Треба напоменути да су неки радови већ штампани у јавним гласилима, као и да се припрема нова збирка награђених радова.

Други пројекат односио се на циклус предавања наших истакнутих научника, професора универзитета, или на наступе познатих уметника, песника, глумца, певача, на Трибини Друштва, посвећеној јубилеју. Почекли smo од почетка – 27. марта говорило се о великој породици Ненадовића из Бранковине, онима који су били покретачи и учесници Првог српског устанка, а касније, у држави која се стварала, њене дипломе, политичари, државници, високи чиновници, песници, ствараоци, све до најновијих времена. Повод за ову тему била је управо изашла књига Велибора – Берка Савића *Ненадовићи – јуначко племе*. Поред аутора говорио је и проф. др. Живојиновић, историчар, иначе аутор тромтне биографије о краљу Петру, чија је мајка кнегиња Персида била од рода Ненадовића. Трибину је својим казивањем обогатио драмски глумца Ђорђе Ненадовић, један од потомака, као и етно-група *Јелек* која је певала изврсне народне песме. Већ друга трибина, посвећена ставима великих сила уочи Првог српског устанка и самим узроцима који су довели до њега, из предавања нашег најуздеснијег члана проф. Живојиновића, довела нас је у средиште биваша у Србији и Европи почетком 19. века, а лик, размишљања и дилеме великог војвода доћарома нам је наша познати драмски уметник Лепомир Иковић својом монодрамом *Карађорђе*.

Но, ми нисмо желели да наша трибина буде историјско-политичког типа, напротив, уметници смо да дамо и једно културолошко виђење тих преломних деценија када се стварала модерна српска држава. И зато је наше наредно предавање од стране професора Филолошког факултета др Снежане Самарџије и др Бранка Сујића било посвећено одјеку Првог српског устанка, посебно Карађорђу, у нашој епској народној поезији. То веће било је заокружено надахнутим стиховима које је говорио песник Рајко Петров Ного.

Још један песник је говорио своје стихове на наредној трибини; академик Милосав Тешин одушевио је присуству својом рефлексивном поезијом, пуном српске традиције и митологије. Те вечери говорници су нам били академик Петар Влаховић, који је изнео прегрт затимљивоста о српском селу и његовом преображају током 19. века, док је о српској црк

О Србима у свету

Даница за 2005.

Qвантако годиште Данице Вукове задужбине биће посвећено Србима у дијаспори и заграницу, шта чине на културном плану, о њиховом задужбинарству, о њиховим успесима и сарађњи са матицом, о српским заједницама у Француској, Шведској, Швајцарској, Немачкој, Мађарској, Румунији.

Српски песници који живе и стварају у свету биће представљени у антологији песама „Србија на даљеко“ (Васа Михајловић, Славомир Гвозденовић, Горан С. Ивановић...). Уз песму Симе Пандуровића „Доситеј“, први пут биће објављена монодрама „Сапутник“ (М. Матицки), најбоља афоризам Александра Чотрића и прилог Аце Доганчића о певачу Браниславу Симоновићу.

Дејан Медаковић пише о „враћању раскућене српске духовне баштине“, Зоран Т. Јовановић о сто-

година извођења Кочићевог „Јазавца пред судом“ у земљи и свету, Ваљко Милинчевић о повратку у Србију Божидара Грујовића, Слађана Млађеновић о раду огранака Вукове задужбине у свету, Видојко Јовић о Јовану Жујовићу, Звонко Шошевић о интернету и српској дијаспори, Станко Војводић о Липованима...

У овом годишту Душан Спасић пише о српској династији Дејановић, Никола Бура о историји српских црквених звона, Светлана Мирчков о пријатељству краља Петра I и Јована Н. Томића, Иво Тартала о песмама и певању у народној поезији из Вукових збирки, Љиљана Стошић открива нам од када Срби спавају на кревету, Ђорђе Перић расветљава порекло песме „Бечка невоља“ из Вукове заоставштине.

Милка Ивић и Асим Пецо настављају са причама о речима, М. Радељић издаја српске пословице о појмовима реч и језик, свој – туђ; описаны су манастири Каленић (Јоаникије Нешковић) и горка судбина Девича (Милан Ивановић), а објављује

се и прилог Јустина Поповића о светом Јоаникију Девичком; Радован Маринковић нам открива необичне споменике устаницима, Брана Димитријевић пише о творцу српског војног санитета и обнови гробља тимочке дивизије у Хриси.

У овом броју Данице завршава се речник Љиљане Стошић „Црквени појмови у народним појмовицима и изрекама“, Милица Мађејка пише о бањи Ковиљачи. У одељку „Народни куввар“, Јарко Рощуљ наставља „Шаљивац“ и прилаже опис ручка на двору књаза Милоша из периода Ота Дубислава илем. Пирха. На крају, биће објављена библиографија Данице Вукове задужбине (1994–2003), која показује које су значајне личности и велике теме обухваћене у првих десет годишта Данице.

Миодраг МАТИЦКИ

У ВУКОВОЈ ЗАДУЖБИНИ МОЖЕТЕ НАБАВИТИ СЛЕДЕЋА ИЗДАЊА:

– календар Даница за 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2002, 2003. и 2004. годину (цена по примерку 500,00 динара),

– Историја рударства у Срба – Старо српско рударство – аутори: Сима Ћирковић, Десанка Ковачевић-Којић, Ружа Ђук (цена 700,00 динара),

– Студије о Србима – Студије о јужнословенској народној епизи (Герхард Геземан), издавачи: Завод за уџбенике и наставна средства, Вукова задужбина и Матица српска (цена 500,00 динара),

– Студије о Србима – Студије из српске и јужнословенске ономастике и социолингвистике (Владислав Лубаш), издавачи: Завод за уџбенике и наставна средства, Вукова задужбина и Матица српска (цена 500,00 динара).

– Студије о Србима – Српскохрватска јуначка песма (Максимилијан Браун), издавачи: Завод за уџбенике и наставна средства, Вукова задужбина и Матица српска (цена 700,00 динара).

– Финансije задужбина, фондација и фондови (Петар Бојовић), издавачи: Вукова задужбина и Бонарт, Нова Пазова (цена 1.500,00 динара).

– Споменар Мине Карадић, пето издање (приредио, поговор и белешке написао др Голуб Добрашиновић), издавач: „Едит прнт“, Београд (цена: 300,00 динара).

Трагом Вука

Свако од нас је често био у прилици да одговори на питање: Да ли знаете. Такође, на многа питања не знају се одговори. Док је света и века постављаће се питања и давати одговори. У нашем најстаријем дневном листу Политика, који је ушао у други век, излази рубрика: Да ли знаете. На основу те рубрике Ауторски тим Фонда Рибникар, предвођен Јаном Рибникаром, покренуо је истоимену едицију, која ће имати седам књига са 7777 питања и одговора.

Прва књига из те едиције изашла је ових дана у тиражу од десет хиљада примерака, са хиљаду питања и одговора. Свако од њих је поново урађено и превеђено и на одговарајући начин презентовано. Може се слободно рећи да су аутори у неку руку ишли трагом Вука Карадића.

Прво питање у књизи Да ли знаете јесте каква је грешка недавно откривена на Микеланђеловом Давиду. Наиме, статуа Давида дуго је сматрана за пример савршенства, међутим, стручњаци за компјутере открили су ласерским скенером да је Давид – разрок. Ово је једно од питања која се могу под-

вести под занимљивости. У књизи се може наћи и одговор на питање који је био први српски календар, а то је Славеносрбски восточне цркве календар за 1766. годину Захарија Орфелина, штампан у Венецији. Можда је његовим трагом кренуо Вук Стефановић Карадић када је настала Даница, коју је Вукова задужбина обновила и већ припрема 12. издање за 2005. годину.

Питање којим се књига завршава јесте која је најстарија гимназија у Србији, а одговор је да је то гимназија у Сремским Карловцима, основана 1791. године. Њеном оснивању претходила је жилава борба представника српског народа за право на образовање и културу, за изједначавање, на том плану, са осталим нацијама у Аустрији и Угарској. Имала је велики успех у развоју школства и образовања српског народа. Ученици гимназије били су и: Бранко Радичевић, Павле Соларић, Димитрије Давидовић, Симо Матавуљ, Сима Милутиновић Сарајић, Јован Стерија Поповић и други.

Друга књига из едиције Да ли знаете изашаће у септембру.

К. ГРАНАТА

Позив за награде Задужбине

Вукова задужбина од 1990. године додељује годишње награде за науку и уметност. Награђују се једно дело у области науке и једно дело у области уметности објављено на српском језику у Србији и Црној Гори.

Награда за науку додељује се за научно дело (рад) у некој од научних области којима се Вук бавио, настало у Србији и Црној Гори и у свету, без обзира на језик и држављанство аутора.

Награда се састоји од повеље, плакете с Вуковим ликом и новчаног износа који утврђује Управни одбор Вукове задужбине.

Одлуке о наградама доносе одбори за науку и за уметност које је именовао Управни одбор Вукове задужбине.

Позивамо заинтересована правна и физичка лица да доставе своје предлоге за награде Вукове задужбине за 2004. годину.

Уз предлог доставити образложење и два примерка дела које се предлаже за награду (ако је у питању књига или друга публикација). Предлози се достављају до 1. октобра 2004. године на адресу: Вукова задужбина, Краља Милана 2, 11000 Београд. С. Б.

ФЕСТИВАЛ ФИЛМА И ФОТОГРАФИЈЕ

Поља с погледом у небо

Сваког лета одржава се фестивал „Жисел“, чији назив је сложеница од речи: жи/вот и сел/о. Сундукети поново цвета... – оптимистично је гесло јединственог домаћег фестивала о селу, вероватно и у ширим просторима, и већ 34. међународног фестивала аматерског филма „Жисел 2004“ у Омољици, одржаног у организацији тамошњег Дома културе „Вук Карадић“. Од приступа 19, осам филмова приказано је у две званичне пројекције, а два филма на специјалној пројекцији, по избору жирија у саставу: филмски критичар Миодраг Новаковић, драмски писац Милош Николић и филмски и ТВ редитељ Иван Ракић.

Гран при фестивала (кристалну вазу, диплому и 7.000 динара) освојио је Иван Иковић из Иванђеја из Бајмока, за сетну филмску причу о животу на салашу „Клапим“. Прво учешће тог аутора овде је оченавано и специјалним наградама – плакетама „Златни сунцокрет“ (у виду сеоског крова из којег расте сунцокрет, рад вајара Предрага Крстића) и дипломама за најбољу режију и сценарио. Исто признање добио је и монтажер Звонimir Сударевић, а Бисерка Јармазовић је награђена Златним прстеном за најбољу женску улогу у том филму.

Права награда (плакета „Златни сунцокрет“, диплома и 5.000 динара) додељена је Даници Докић из Пожаревца за филм „Клапим“. Права учешће тог аутора овде је оченавано и специјалним наградама – плакетама „Златни сунцокрет“ (у виду сеоског крова из којег расте сунцокрет, рад вајара Предрага Крстића) и дипломама за најбољу филм на тему традиционалног живота села. Друга и трећа награда („Сребрни“ и „Бронзани сунцокрет“, дипломе и 4.000, односно 3.000 динара) припадају Ивану Јеленковићу из Ноћног Сада, за филм „Аустралија гудбай“, и Тинчек Иванушић из Птуја (Словенија), за филм „У ритму валчка“, коме је припадала и специјална награда.

Димитрије СТЕФАНОВИЋ

- Ако небо падне, све ће птице побити.
- Бачено семе у њиву, увек остаје у кући.
- Богу се премолити и купусу премастити не може.
- Вија као ласица мишеве.
- Где злато говори, ту сви ћуте.
- Дан има очи, а ноћ уши.
- Ђаво тка кад се зло снује.
- Зуји као бумбар под мањином.
- Иде као хлад.

Протојереј Милисав Д. Протић, „Јеличинке“, народне пословице и изреке из Драгачева, Чачка и околине, „Етос“, Београд, 2004.

Вукова задужбина позива вас да јој приступите и да учествујете у остваривању њених циљева ради помагања народног и унапређивања културног напретка у духу трајних вредности Вуковог дела.

Установе и предузећа, организације и заједнице које приступе Задужбини и обезбеде улогу од четрнаест хиљада (14.000,00) динара постају сусеничави Вукове задужбине.

Сусеничави улог школа, манастира, културног друштава и задужбина је најмање три хиљаде (3.000,00) динара.

Појединачни који приступе Задужбини и обезбеде једнократно или у ратама износ од најмање шест стотина (600,00) динара постају сусеничави – задужбинари.

Приложници Вукове задужбине постају појединачни и организације ако редовно уплаћују годишњи износ за који се сами определе.

Добротвори Задужбине су појединачни који уложе најмање 3.000,00 а предузећа и установе најмање 30.000,00 (тридесет хиљада) динара.

Велики добротвори су појединачни који уложе најмање 6.000,00 а предузећа и установе који уложе најмање 60.000,00 (шездесет хиљада) динара.

Задужбинарски узлиси у страним валутама за појединачне износе: 100 (сто) америчких долара, или 100 (сто) евра. Овим упозијама стиче се статус добротвора, а већим улогом статус великог добротвора.

Вукова задужбина има текући рачун код Комерцијалне банке број 205-8530-09.

Девизни рачун Задужбина има у Raiffeisen BANK Jugoslavija a.d. број 408011-620-2-5722-161-56-00026-7.

Задужбина образује своје огранке у местима у којима има најмање двадесет пет задужбинара. Обогаћујући и гранајући рад Задужбине, огранци у својим среди-

нама доприносе њиховом духовном и материјалном напретку и остваривању њених циљева.

Поверилици Вукове задужбине, у својим срединама – установама, предузећима, организацијама и заједницама – помажу у окупљању задужбинара, представљајући и ширењу Задужбине, развијајући сарадње с њом и њеном напретку.

У своме дому, с добродошлицом, Задужбина очекује и дочекује задужбинаре и добротворе, народне посленике, писце и истраживаче, скупљаче народног блага, раднике, земљораднике и грађаде, привреднике и занатлије, учитеље и ученике, професоре и студенте.

Врата Вукове задужбине су отворена, Београд, Краља Милана